
L'embassament de Boadella: antecedents, execució i repercussions locals d'una infraestructura hidràulica

Per DAVID PAVÓN GAMERO

GEOGRAFIA

AIEE, Figueres, 34(2001), pàg. 179-217

SÍNTESI DE L'ARTICLE

L'objectiu fonamental d'aquest article és aprofundir en les implicacions socials i territorials que té la realització d'una gran infraestructura hidràulica com és un embassament. Aprofitant que l'Alt Empordà compta amb una de les dues úniques grans obres d'aquesta tipologia existents a totes les comarques gironines, s'ha pres com a cas pràctic d'estudi l'embassament de Boadella. A l'article s'analitzen quins van ser els antecedents que conduïren a la seva construcció i quins van ser els efectes directes que va tenir sobre el lloc de realització. Més al marge es deixaran les seves conseqüències a la plana i al litoral altempordanesos. Es farà una radiografia sobre com era l'espai que quedà ocupat per les aigües i el seu poblament i com va repercutir el projecte a sobre d'ells. Tot plegat, sense perdre de vista els contextos històric i geogràfic que envoltaren la seva execució.

ARTICLE

1. Introducció i objectius de l'article

Les grans infraestructures sempre han estat potents agents transformadors de l'espai i del paisatge on s'ubicaven. D'entre les més controvertides trobem els embassaments on, als efectes tant positius com negatius que genera la seva construcció, s'han d'afegir les suspicàcies originades entre la població dels voltants pels riscos que hi van associats. Les múltiples implicacions que té l'execució d'aquesta mena d'obres les ha convertit en el centre d'interès dels més diversos estudis: històrics, ambientals, hidrogràfics, sociològics, geològics, d'enginyeria... A les comarques de Girona tenim alguns exemples executats d'aquesta mena de projectes. Per una banda, el complex format per dos grans embassaments (Sau⁽¹⁾ i Susqueda) i un de petit (El Pasteral) al curs del riu Ter i, per altra, l'embassament de Boadella, al curs

1. L'embassament de Sau se situa, ja, a la comarca d'Osona (província de Barcelona).

de la Muga.⁽²⁾ Amb el següent article es vol contribuir a conèixer millor la realitat d'aquestes construccions. Prenent com a exemple el cas de l'embassament de Boadella, es farà una breu descripció dels llargs antecedents que portaren a la realització d'aquesta obra i dels efectes sobre l'espai on fou aixecada. L'embassament de Boadella ha estat, probablement, l'obra hidràulica i d'enginyeria civil més destacada que s'ha fet a l'Alt Empordà. Són prou conegudes les conseqüències que va tenir per a la plana i el litoral però potser no ho són tant les repercussions que va tenir sobre l'espai on es va construir. A l'article que ara es presenta s'aprofundirà en aquest darrer aspecte.

2. Contextualització històrica i geogràfica de l'obra

La construcció de l'embassament de Boadella, entre els anys 1959 i 1969, al rerepaís muntanyós de l'Alt Empordà es va fer amb uns objectius força semblants als de la majoria d'embassaments. Així, la seva funció era triple: garantir el proveïment d'aigua en el marc d'una demanda creixent (tant per a usos agraris i urbans, primer, com per a l'abastament turístic, després), prevenir els efectes d'avingudes ocasionades pel riu la Muga (popularment conegudes com *mugades*) i produir energia elèctrica. L'embassament de Boadella contribueix a resoldre, en el seu moment, la creixent demanda d'un recurs natural com l'aigua que era necessari per mantenir el desenvolupament socioeconòmic que s'estava donant a la plana i el litoral altempordanesos. L'abastament i la regulació de l'aigua es convertia en una condició necessària, si bé no suficient, per a una agricultura productivista que es modernitzava, per a un turisme que es massificava i per a uns nuclis de població com Figueres o Roses que creixien demogràficament.⁽³⁾ De fet, l'embassament de Boadella va ser una de tantes realitzacions hidràuliques que contribuïren al desenvolupament o *desenvolupisme* d'àmplies àrees, arreu de l'Estat, durant els anys 60 i 70. Des de l'òptica de la plana i el litoral la raó de ser de l'embassament era evident. Però des de l'òptica de l'interior, allò més palpable era la cessió, a fons perdut, d'una part del seu espai físic per albergar l'obra i el vas d'emmagatzematge d'aigües. L'embassament de Boadella es construeix en uns moments i en un indret que no poden ser menystinguts. Es localitza al bell mig d'un espai rural que, als anys 60, es troba en plena recessió i afectat per l'èxode poblacional. Se situa al cor de l'Alt Empordà perifèric que es despobra i emigra cap a un Alt Empordà central, des d'un punt de vista econòmic i social. S'emplaça a l'Empordà altívol i poc accessible on la plana infinita

2. Respecte l'embassament de Sau es troba ja dintre de la província de Barcelona. Per altra part, el projecte d'un embassament per a la conca del Fluvià (l'embassament de Crespià-Esponellà), de dimensions similars al de Boadella, no es va arribar a executar.

3. Entre 1956 i 1976 el nombre d'establiments hotelers als municipis del litoral passà de 32 a 141 i el de places hoteleres de 945 a 9.234 (Cals, 1982). En altre ordre de coses, Figueres passa d'una població de 17.548 h. el 1960 a 28.102 h. el 1975 (un increment del 60,14%). Pel mateix període, Roses passa dels 2.720 h. als 7.379 (un increment del 171,27%).

cedeix el domini a un laberint de muntanyes i valls de relleu impossible. Amb la construcció de l'embassament es perdia part del microcosmos rural ancestral de l'interior de la comarca en benefici d'una plana que creixia econòmicament i que pujava al vagó del progrés i la modernització.

3. Antecedents de l'obra

Contràriament al que han dit alguns respecte a l'atzar i l'eventualitat amb què fou concebuda aquesta obra,⁽⁴⁾ el reguitzell de projectes i documents explicatius demostren que, quelcom més que la casualitat va determinar l'execució de la presa. La memòria que acompanya el primer projecte del pantà de Boadella (any 1946) fa un acurat repàs de les innombrables vicissituds a les quals va haver de fer front l'embassament fins al moment de posar-se la primera pedra. Ja el 1892 la Jefatura de Obras Públicas de la província de Girona, en comprendre la imperiosa necessitat d'un pla per a la canalització i defensa del riu Muga, ordena que es facin els estudis corresponents. L'aleshores enginyer en cap d'aquella demarcació, Rafael Coderch, va redactar un acurat projecte de rectificació i canalització del riu. En el primitiu pla d'obres de la Confederación Hidrográfica del Pirineo Oriental (en endavant CHPO) figurava la possibilitat d'un embassament regulador a la capçalera del riu. Els estudis els va iniciar el mateix Coderch l'any 1900 amb la doble finalitat de minimitzar els efectes de les greus avingudes de la Muga i d'ampliar els regadius de l'Alt Empordà. Es proposava ubicar la presa en el congost que forma el riu aigües amunt de la població de Boadella, a prop de l'aiguabarreig de la Muga amb el seu tributari, l'Arnera, però una mica més avall del que serà el seu emplaçament definitiu. El primer *Plan Nacional de Obras Hidráulicas* amb caràcter d'estudi general, s'inicia el 1902. En ell i als successius s'inclou el *Pantano de Mas Jué*,⁽⁵⁾ que tenia com a missió principal la d'ampliar els regs de l'Alt Empordà.

Vers el 1923, l'enginyer de la CHPO Mariano González Salas inicia un estudi de tempteig i proposa tres possibles solucions anomenades "gran", "mitjana" i "petita" (segons l'alçada de la presa i la capacitat de l'embassament).

El 1931, la ponència encarregada de l'estudi del projecte del *Pantano del Muga*, constituïda pels enginyers Narciso Amigo i Tomàs Rivera, a partir dels resultats dels estudis de l'enginyer González Salas, emet un informe on s'indica que el veritable problema que ha de resoldre l'embassament no és tant el dels regs com el de la regulació del riu per evitar els efectes de les grans i extraordinàries avingudes. En conseqüència, proposen deixar en suspens l'es-

4. En aquest sentit l'escriptor Josep Pla, a *Escrips Empordanesos* (1977) narra el següent: "El pantà de Boadella porta avui l'aigua a Figueres, que ja li convenia. La canalització fou ordenada per Franco un dia que es trobava bloquejat, a causa de la inundació que hi havia, al castell de Peralada de don Miquel Mateu i anava a veure al Duce no sé a quin punt del sud de França o del Golf de Gènova" (pàg. 23).

5. Es refereix al mas Joher de Boadella d'Empordà

tudi definitiu del projecte, ja que requeria d'una minuciosa anàlisi de si la regulació del riu havia de ser completa o parcial. A més a més, la CHPO volia donar prioritat a d'altres estudis que considerava preferents.

Al *Plan Nacional de Obras Hidráulicas* de 1933, de Lorenzo Pardo, s'indicava que l'objectiu principal de les obres a la zona era doble: augmentar la producció agrícola de les zones regades i la defensa davant de crescudes. Entre les possibles realitzacions figurava la del *Pantano de la Muga*, que substituïa al de *Mas Jué*.

Un any després de l'acabament de la guerra civil, el 1940, el *Plan General de Obras Hidráulicas*, al parlar del riu Muga indica textualment: "*La División Hidráulica ha pensado en la conveniencia de un pantano con el que se podrían regar los terrenos de su cuenca, ayudar al riego en el Canal del Alto Ampurdán y, sobre todo, mejorar los aprovechamientos industriales inferiores, así como encauzar y regular el río. Lo que más interesa es contener las grandes crecidas y proponen la llamada solución grande, construyendo una presa de 50 metros de altura que embalsaría unos 50 millones de m³*".⁽⁶⁾

Les fortes precipitacions del mes d'octubre de 1940 i els seus efectes sobre la conca de la Muga, entre d'altres, es van encarregar de confirmar els pitjors neguits que es tenien des de la CHPO. A la plana de l'Alt Empordà, l'avinguda va cobrir més de 12.000 hectàrees i s'ocasionaren danys materials i agrícoles superiors als 20 milions de pessetes d'aleshores, a més de les víctimes ocasionades als dos vessants dels Pirineus.

El 21 de febrer de 1942 fou aprovada la redacció i estudi del *Proyecto de Pantano de Boadella en el río Muga* inclòs dins del *Plan General de Obras Hidráulicas* de 1940. Després de cloure els estudis i pressupostos previs es redacta el primer projecte rigorós i exhaustiu sobre l'embassament de Boadella al riu Muga, que té per autor a l'enginyer de camins Antonio Gete Alonso i que és acabat d'elaborar el 31 de gener de 1946. Malgrat la minuciositat i detall del projecte, les obres del pantà encara trigarien a començar. Fins l'1 de juny de 1954 el projecte no fou aprovat oficialment per Ordre Ministerial i fins al 16 de desembre del mateix any, per llei. Mentrestant, les autoritats polítiques locals i provincials reiteraven al govern central la necessitat de portar endavant aquestes obres. Així ho proposaren el governador civil, l'alcalde de Figueres, el conjunt de municipis afectats i els representants de les *Hermandades Sindicales de Labradores y Ganaderos* en una visita que el ministre d'obres públiques efectuà a Figueres a inicis de 1952. El propi alcalde de Figueres, Joan Bonaterra, procurador en Corts a Madrid, exposà la problemàtica en diverses ocasions.⁽⁷⁾ A més a més, Figueres, sobretot als estius, es veia sotmesa a restriccions nocturnes d'aigua (Casademont, 1988, pàg. 9).

6. Fragment recollit a la memòria del *Proyecto de Pantano de Boadella* elaborat per la Confederación Hidrográfica del Pirineo Oriental, el 1946 (Arxiu Administratiu de l'embassament de Boadella -AAEB-, projectes, 2-8-46).

7. A inicis dels anys 20, en una visita que realitzà el propi Alfons XIII a la ciutat de Figueres, una comissió li demanà que traslladés al govern central el seu neguit per la construcció del pantà (Casademont, 1988, pàg. 9).

Els mitjans de comunicació també promovien, a través de diversos articles d'opinió, la realització de l'obra. En alguns d'aquests articles, s'inclou un alt contingut retòric i ideològic com si d'un discurs es tractés. A més, són amanits, fins i tot, amb una concepció regeneracionista del progrés barrejada amb dosis d'un cert patriotisme ranci i grandiloqüent, comprensible, però, des del context social, polític i econòmic del moment:

“Se presenta una ocasión casi única de colaborar a hacer algo grande para el Alto Ampurdán. Puede decirse que, si se deja escapar, merecemos que se nos deje abandonados a nuestra propia desidia y que venga gente forastera a realizar lo que no hayamos sabido conseguir nosotros. La responsabilidad que recae en los elementos más representativos del país, en lo que se refiere al cuidado de esta empresa, es muy considerable. Es conveniente acelerar, sin desatenderla ni un momento, la puesta en marcha de esta magna realización, sin escatimar esfuerzo ni medio alguno, recurriendo a todos los resortes y poniendo en este empeño grandes dosis de entusiasmo patriótico.

Ya sería hora que este Alto Ampurdán, tan azotado por tristes azares, dentro de los cuales se han movido casi siempre mezquinos intereses, tomara ya definitivamente una nueva trayectoria de resurgimiento que le condujese a una nueva era de prosperidad” (Guillamet, 1954, pàg. 10)

Amb l'aprovació del projecte de 1946, l'any 1954, s'inclouia una clàusula en la qual s'indicava que, malgrat la seva minuciositat i rigor, calia la redacció d'un nou projecte de replantejament que incorporés noves modificacions tècniques com la inclusió d'unes comportes mòbils que permetrien augmentar la capacitat de l'embassament i millorar la resposta que es podria donar davant de les crescudes. Amb aquestes comportes mòbils s'augmentava l'alçada de la presa en 3,8 m i la seva capacitat passava de 47,9 hm³ a prop de 62.⁽⁸⁾ Així s'arriba al *Proyecto de replanteo del pantano de Boadella en el río Muga* l'any 1956. De la seva lectura es dedueix que l'objectiu primordial però no únic de la construcció és el de subministrar l'aigua pel reg potencial d'entre 10.000 i 12.000 ha de conreu a la plana de l'Alt Empordà. Més encara quan es va descartar la realització de l'altra gran obra hidràulica complementària, l'embassament de Crespià-Esponellà (curs mig del Fluvià), que, amb una capacitat semblant al de Boadella, hauria regat part dels conreus empordanesos. Així s'expressa a la pròpia memòria d'aquest projecte:

“[...] Así ha sido reconocido por la Superioridad en la aprobación del Proyecto, la conveniencia de destinar el Pantano de Boadella al riego principalmente. Máxime cuando se hubo de desistir de la construcción del Pantano de Crespiá en la próxima cuenca del río Fluviá, que hubiera regado gran parte de la zona que ahora se regará con el de Boadella.

[...] Asimismo el Pantano será utilizado en el abastecimiento de poblaciones, en especial Figueras, y pueblos de la zona Alta del Ampurdán, y como finalidades accesorias tendrá la de producción de energía eléctrica y la de coadyuvar a la supresión de inundaciones”.⁽⁹⁾

8. 1 hectòmetre cúbic (hm³) = 1 milió de metres cúbics (m³) = 1.000 milions de litres.

9. Memòria del *Proyecto de replanteo del Pantano Boadella en el río Muga (Gerona)* elaborat per la Confederación Hidrográfica del Pirineo Oriental el 1956 (AAEB, projectes, 3-8-56).

4. Construcció de l'obra

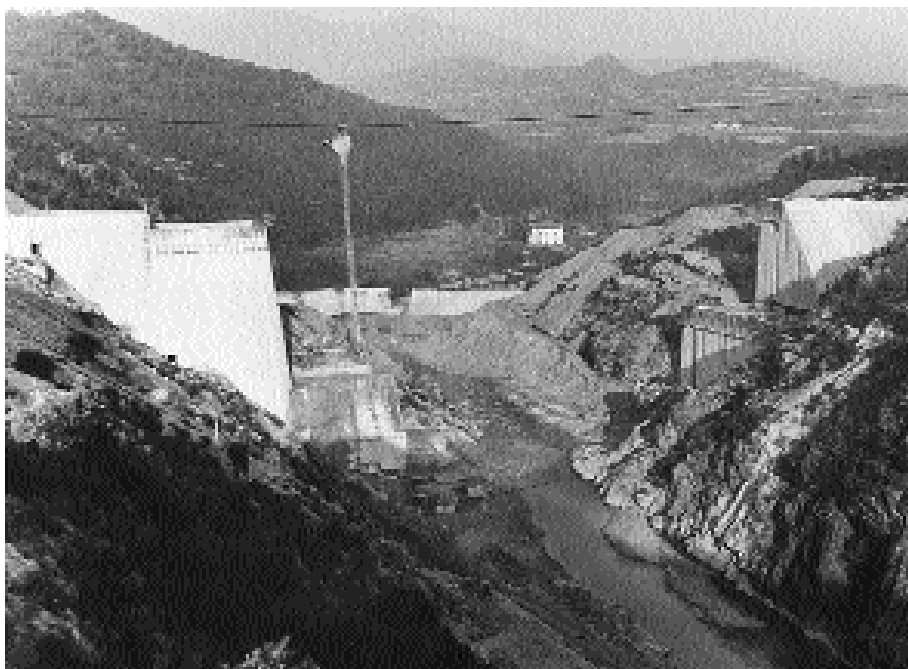
El dia 25 de febrer de 1959 es produí l'adjudicació de les obres a l'empresa de Madrid Ulloa, Obras y Construcciones de Arquitectura e Ingeniería, S.A., amb un import inicial de 83,23 milions de pessetes i un termini d'execució fixat per a 4 anys.⁽¹⁰⁾ No obstant això, la seva direcció anava a càrrec de la CHPO i la titularitat era estatal. Posteriorment, el 14 de maig, es va procedir a l'inici efectiu de l'obra, amb la construcció d'un túnel i els seus corresponents mots⁽¹¹⁾ per a desviar les aigües del riu Muga mentre es feia la presa. També en uns primers moments es realitzà la construcció de les obres auxiliars per a la instal·lació de la maquinària per al formigonat de la presa. El març de 1961 s'iniciaren les excavacions de la presa per fer els fonaments que, a poc a poc, anirien donant forma a la paret. Inicialment i, fins l'agost de 1963, donades les mancances de ciment al mercat espanyol, s'hagué d'importar el ciment de Romania i Polònia, fins que a partir de l'esmentada data es començà a utilitzar ciment procedent de la fàbrica de Vallcarca, al Garraf (Latorre, 1995).

El termini inicial d'execució no es va poder complir i, en el decurs de les obres, s'anaren redactant projectes tècnics sectorials que complementaven al projecte de replantejament general segons les exigències que es derivaven de la construcció de la presa (desguassos, galeries, tipus de formigó emprat, procedència d'àrids, correcció de filtracions...). Les obres de la presa pròpiament dites s'acabaren al final de 1969 i la recepció definitiva de les obres, per part de l'Estat, es produí el 17 de juny de 1971. Complementàriament, el 3 de juny de 1969, es varen inaugurar la primeres 1.700 ha de regadius de la plana de l'Alt Empordà que serien abastides amb aigües del pantà. D'elles, 1.000 corresponien al marge esquerre de la Muga i 700 al marge dret.⁽¹²⁾ Com a enginyer en cap de l'obra, des de l'inici fins al final, va figurar Eugenio Pinedo Souvirón, redactor de la majoria dels projectes. Després de més de 10 anys de treballs, la presa oferia les següents dades: una alçada de 53,9 m als quals s'havien d'afegir els 9 m de profunditat dels fonaments i una longitud de coronació de 250 m. Respecte l'embassament tenia una capacitat màxima de 61,96 hm³, ocupava una superfície de 3,6 km², tenia un perímetre de 21 km i recollia les aigües d'una conca de 182 kms². La cota màxima de les aigües embassades era de 158,5 m sobre el nivell del mar i la cota del llit del riu Muga a la base de la presa, de 106,1.

10. D'ells, 18 mesos per la construcció del poblat, les instal·lacions adjacents i el desviament del riu i 30 mesos per a l'execució de la presa.

11. Marge artificial que es va fer per conduir l'aigua des del riu fins a l'entrada del túnel. En castellà, *ataguía*, que és com figura als projectes oficials.

12. El mateix dia que s'inauguraven les primeres 1.700 ha de reg derivades de la Muga a través de l'embassament de Boadella (3 de juny de 1969), arreu de l'Estat, s'inauguraren 16 àrees més de regadiu que sumaven 105.200 ha: Bardenas (9.300 ha), Monegros (9.000 ha), Cinca (14.000 ha), Lemos (1.200 ha), Canal de Castilla y Nava de Campos (5.600 ha), Manganete (2.600 ha), Tormes-Salamanca (5.600 ha), Castejón, marge dret (2.000 ha), Alagón (13.100 ha), Orellana (9.400 ha), Montijo (2.400 ha), Lobón (1.100 ha), Bembezar (14.500 ha), Baix Guadalquivir (11.600 ha), Guadarranque (1.300 ha) i Aldea de San Nicolás i Vega de Acusa (500 ha). Aquestes hectàrees formaven part de les 276.000 que es volien assolir durant el Programa quadriennal 1968-1971 i dins el II Plan de Desarrollo (diari *Los Sitios*", 4-VI-1969).

Estat de la construcció de la presa el gener de 1964. S'observa el sistema semblant al d'un telefèric bastit per al formigonat i la trompa per conduir el formigó al sector desitjat. En segon terme, el mot al riu Muga fet per desviar el seu cabal mentre s'aixeca l'obra. En darrer terme, la central hidroelèctrica La Farga, que quedarà totalment enaiguada.
 Dipòsit: Arxiu administratiu de l'embassament de Boadella (AAEB).

A part d'aquesta presa principal es va haver de construir una de molt més secundària (6 m d'alçada), a l'indret conegut com a *Mola Trucada* per tal que quan el nivell de l'aigua superés una determinada cota no s'escapés per un coll de muntanya situat en una alçada inferior que la de la culminació de la paret. Amb això s'aconseguia, a la vegada, incrementar el volum d'aigua que es podia emmagatzemar a l'embassament.

Amb data 31 de desembre de 1986, la Direcció General d'Obres Hidràuliques, dependent de l'antic MOPU (Ministerio de Obras Públicas y Urbanismo), elaborà un inventari de les preses i els embassaments existents o en construcció fins aleshores arreu de l'Estat. Pel volum de capacitat, l'embassament de Boadella ocupava el número 133 d'un total de 915. Pel que fa a l'alçada de la presa sobre fonament, de les 430 que tenien 30 o més metres, Boadella ocupava el lloc núm. 137. En l'àmbit de Catalunya l'embassament de Boadella, segons dades de l'Agència Catalana de l'Aigua (any 2000), ocupava el lloc número 13 entre els 39 enregistrats amb més d'un hectòmetre de capacitat. Pel que fa a l'alçada de la presa es trobava en la posició número 15 entre les 42 considerades majors de 15 metres. Finalment, respecte a la superfície que cobreix la làmina d'aigua a màxima cota era el lloc número 12 entre les 42 de dues o més hectàrees (vegeu taula núm. 1).

Taula 1

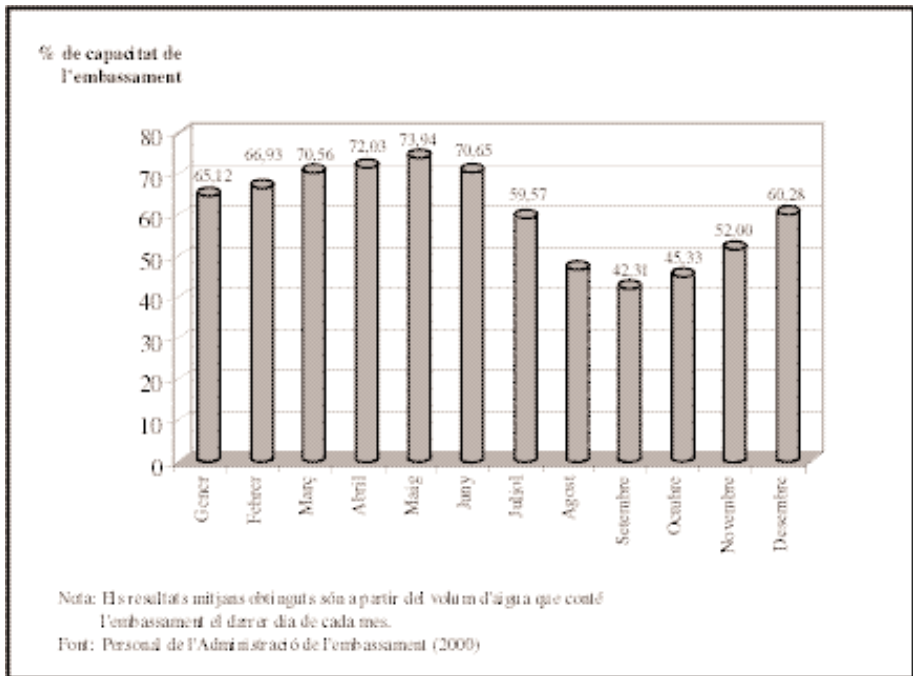
ORDENACIÓ DE LES PRINCIPALS PRESES CATALANES SEGONS DIVERSOS PARÀMETRES. SITUACIÓ DE LA PRESA DE BOADELLA

Núm. Ordre	Altura de la presa (en metres)		Longitud de coronació de la presa (en metres)		Superfície embassada (en hectàrees)		Capacitat (en hm³)	
	Presa	m	Presa	m	Presa	m	Presa	m
1	Canelles	150	Rialb	595	Riba-roja	2.152	Canelles	688
2	Susqueda	135	Riba-roja	562	Canelles	1.569	Rialb	402
3	Escales	125	Baells, la	433	Rialb	1.505	Santa Anna	240
4	Llosa del Cavall, la	122	Sallente	398	Talarn o St. Antoni	927	Susqueda	233
5	Camarasa	103	Catllar o Gaià, el	385	Santa Anna	768	Riba-roja	210
6	Santa Anna	102	Susqueda	360	Camarasa	624	Talarn o St. Antoni	205
7	Baells, la	102	Cavallers o Estanys de Tor	360	Sau	570	Sau	169
8	Oliana	102	Flix	340	Susqueda	466	Escales	152
9	Rialb	101	Llosa del Cavall, la	326	Oliana	443	Baells, la	115
10	Sallente	89	Sant Ponç	311	Escales	400	Camarasa	113
11	Talarn o St. Antoni	86	Sant Martí de Tous	277	Baells, la	367	Oliana	101
12	Sau	84	Siurana	274	Boadella	364	Llosa del Cavall, la	80
13	Catllar o Gaià, el	76	Oliana	262	Terradets	330	Boadella	62
14	Cavallers o Estanys de Tor	70	Sau	260	Catllar o Gaià, el	326	Catllar o Gaià, el	60
15	Boadella	63	Boadella	250	Flix	320	Sant Ponç	24
16	Siurana	63	Santa Anna	240	Llosa del Cavall, la	300	Terradets	23
17	Vallforners	62	Riudecanyes	235	Sant Ponç	139	Cavallers o Estanys de Tor	16
18	Riba-roja	60	Camarasa	216	Sant Llorenç de Montgai	131	Siurana	12
19	Sant Ponç	60	Canelles	210	Foix	71	Flix	11
20	Riudecanyes	51	Escales	200	Colomers	70	Llacs d'Espot o Saburó	11
21	Guiamets, els	50	Pasteral, el	198	Siurana	67	Guiamets, els	10
22	Terradets	49	Torrassa	193	Guiamets, els	62	Sant Llorenç de Montgai	10
23	Foix	38	Foix	190	Torrassa	49	Sallente	6
24	Borén	34	Guiamets, els	189	Cavallers o Estanys de Tor	47	Foix	6
25	Margalef	33	Talarn o St. Antoni	180	Pasteral, el	35	Llac Negre	6
26	Pasteral, el	33	Sant Llorenç de Montgai	164	Margalef	32	Riudecanyes	5
27	Sant Martí de Tous	32	Vallfornells	160	Llac Negre	31	Margalef	3
28	Tavascan	31	Terradets	160	Riudecanyes	30	Vallforners	2
29	Portbou	27	Santa Fe	160	Sallente	29	Pasteral, el	2
30	Graus	26	Colomers	103	Llacs d'Espot o Saburó	28	Torrassa	2
31	Flix	26	Graus	100	Vallforners	16	Sant Maurici	2
32	Sant Llorenç de Montgai	25	Borén	98	Sant Martí de Tous	15	Borén	1
33	Santa Fe	23	Sant Maurici	98	Llesp	14	Sant Martí de Tous	1
34	Torrassa	21	Margalef	98	Borén	11	Tavascan	1
35	Sant Maurici	19	Llac Negre	88	Tavascan	8	Santa Fe	1
37	Colomers	15	Portbou	87	Santa Fe	6	Colomers	1
38	Llesp	14	Llacs d'Espot o Saburó	60	Graus	5	Portbou	<1
39	Llac Negre	11	Tavascan	57	Sant Maurici	4	Graus	<1
40	Llacs d'Espot o Saburó	10	Llesp	27	Portbou	1	Llesp	<1

Font: Agència Catalana de l'Aigua (2000).

Gràfic 1

MITJANA MENSUAL D'AIGUA CONTINGUDA A L'EMBASSAMENT DE BOADELLA (PERÍODE 1971-1999)

Taula 2

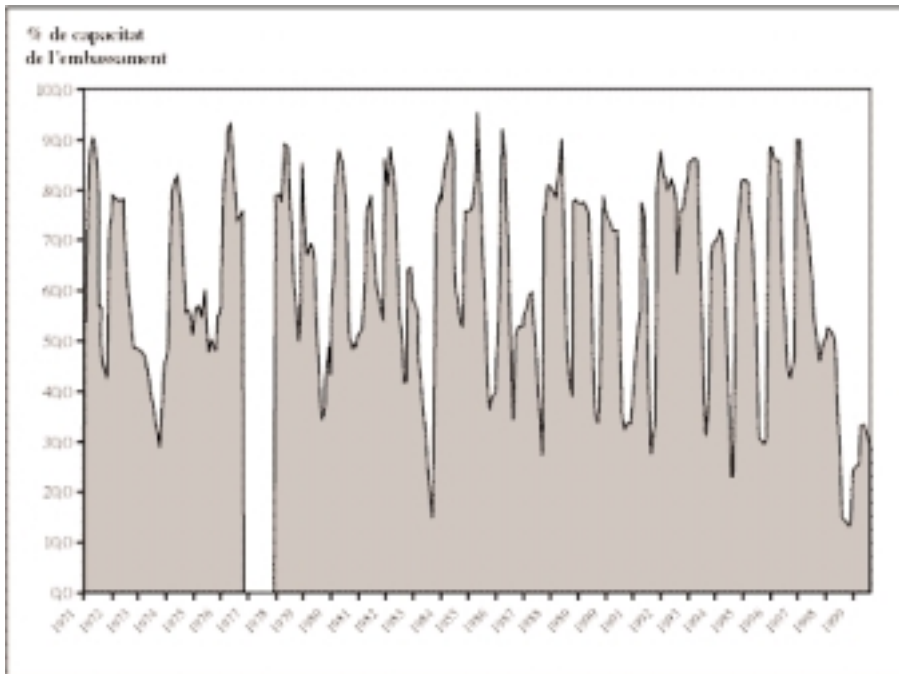
MITJANA MENSUAL D'AIGUA CONTINGUDA A L'EMBASSAMENT DE BOADELLA (PERÍODE 1971-1999)

Mes	% de la capacitat de l'embassament	Volum (en hm³)
Gener	65,12	40,34
Febrer	66,93	41,47
Març	70,56	43,72
Abril	72,03	44,63
Maig	73,94	45,82
Juny	70,65	43,77
Juliol	59,57	36,91
Agost	46,88	29,05
Setembre	42,31	26,21
Octubre	45,33	28,09
Novembre	52,00	32,22
Desembre	60,28	37,35

Font: Personal de l'Administració de l'embassament (any 2000).

Gràfic 2

EVOLUCIÓ DEL PERCENTATGE D'OMPLIMENT DE L'EMBASSAMENT DE BOADELLA (PERÍODE 1971-1999)

Nota: Els resultats obtinguts són a partir del volum d'aigua embassada el darrer dia de cada mes. Per l'any 1977 no es disposen de dades.

Font: Personal de l'administració de l'embassament (2000).

10 mesos més crítics en l'ompliment de l'embassament del període 1971-1999: nov. 98: 13,66% de la capacitat (8,47 hm³); oct. 98: 14,27% cap. (8,84 hm³); oct. 83: 14,28% cap. (8,85 hm³); des. 98: 15,01% cap. (9,30 hm³) sep. 98: 15,15% cap. (9,39 hm³); ago. 98: 16,76% cap. (10,39 hm³); set. 83: 16,83% cap. (10,43 hm³); ago. 83: 21,16% cap. (13,11 hm³); ago. 94: 22,92% cap. (14,20 hm³); set. 94: 23,08% cap. (14,30 hm³).

5. Evolució general del nivell d'ompliment de l'embassament en el període 1971-mitjan de 1999.

A través dels gràfics núm. 1 i 2 i de la taula núm. 2 es constata quina és l'evolució que ha tingut el volum d'ompliment de l'embassament en el període comprès entre 1971 i mitjan de 1999. Al gràfic 1 i a la taula núm. 2 s'aprecia com la mitjana mensual de volum d'aigua emmagatzemat és molt més satisfactòria als mesos de primavera i que el període més crític és al final de setembre. Així, el volum mig d'aigua emmagatzemada els mesos de març, abril, maig i juny supera el 70% de la capacitat total de l'embassament. Cal destacar maig com a millor mes de l'any amb un volum de gairebé el 74%

de la capacitat total. Contràriament, els mesos d'agost, setembre i octubre no arriben a cobrir la meitat de la capacitat de l'embassament. Com a pitjor mes es troba setembre amb un 42,31% de la capacitat total. En l'evolució descrita hi intervenen dos components evidents: el flux d'entrades i el flux de sortides d'aigües. Els mesos de primavera corresponen a una època de major recollida d'aigües fruit d'unes pluges molt més generoses a la conca alta de la Muga i del seu afluent, l'Arnera. Paral·lelament, és un període de l'any on la quantitat demanada d'aigua, tant per a usos agrícoles com residencials, és més moderada. En canvi a l'estiu, com passa a les zones de clima mediterrani, és una època on coincideixen les temperatures més elevades amb les precipitacions més escasses. A més a més, el consum d'aigua es dispara. D'una banda, per l'increment de la demanda per a satisfer les concentracions turístiques de la costa i, per altra, pel reg dels conreus de temporada. Caldrà esperar al mes de novembre perquè els nivells de l'embassament es recuperin notablement.

Finalment, si s'observa el gràfic núm. 2, es detectarà el perfil en forma de dents de serra que pren el cicle d'ompliment de l'embassament, amb períodes successius d'altres i baixes i que es correspon amb el ritme estacional esmentat. Si es pren el període 1971-mitjan de 1999 es distingiran diversos moments crítics d'ompliment mínim. El més clar d'ells és el de l'estiu de 1998 i la seva continuïtat el 1999 amb uns nivells que arriben a situar-se a redós del 13,66% de la capacitat total de l'embassament (amb un mínim històric el 27 de novembre de 1998). Altres situacions força crítiques es van viure l'estiu de 1983 i l'estiu de 1994. Són uns nivells molt baixos que van directament relacionats amb unes precipitacions minses a la tardor i la primavera precedents. Per l'extrem oposat, en diverses ocasions se supera el 90% de la capacitat (i excepcionalment a prop del 99%, com passà el 4 de desembre de 1987). El fet que no s'arribi al 100% del volum té la seva explicació en la regulació que s'imposa a la presa i que obliga a un desembassament gradual quan se sobrepassen unes cotes o llindars de seguretat (fixats a partir del 80% del volum d'embassament).

6. Obres complementàries: el poblat de treballadors i la central hidroelèctrica

Per assolir aquests resultats van caldre altres obres complementàries però igualment importants. Des d'aquest punt de vista es pot esmentar la creació de tot un poblat pensat per acollir els obrers que treballessin a la presa. Normalment, les grans preses s'alcen allunyades de nuclis de població habitats i cal pensar en els equipaments necessaris per fer possible que els treballadors puguin viure a peu d'obra sense haver de recórrer grans distàncies. Pel nostre cas, es construeixen alguns pavellons per albergar les lliteres i els serveis de 150 obrers. També pavellons complementaris pensats per a l'aparell tècnic i les seves famílies. S'inclouen, igualment, menjadors, una petita clínica, una capella dedicada a Santa Maria del Mar (edifici que podia funcionar també com a escola segons convingués), un taller mecànic, magatzems, etc.

Aquest conjunt d'edificacions s'emplaçà molt a prop de la presa, a la riba dreta de la Muga i a cavall entre els municipis de Terrades i Darnius. En un enclavament estratègic d'on es dominava tant la presa com el poblat es bastí un quarter per a la Guàrdia Civil, enderrocat el 1994, amb el doble objectiu d'afavorir la vigilància i de prevenir possibles aldarulls. De tot aquest poblat que acollí a treballadors de procedència molt diversa a l'actualitat només en resten les ruïnes, mut testimoni del tràfec que es va viure en aquells moments. Encara es pot reconèixer la factura de la capella i dels barracons.

El que sí es conserva en perfecte estat és la casa de l'administració (de dimensions considerables), el laboratori, un magatzem, les cases dels guardes, etc. Aquest segon conjunt d'edificacions està al costat mateix de la carretera que va de Boadella d'Empordà a Darnius per la presa, al marge esquerre del riu la Muga. Per tant, era un conjunt d'edificis que es trobava totalment separat del poblat per als obrers. A l'actualitat, la casa de l'administració està buida i les cases dels guardes són ocupades per les persones que vetllen per la seguretat i el manteniment de les instal·lacions. Les característiques dels habitatges per a l'aparell tècnic en relació amb els construïts per als obrers delaten una clara estratificació tant social com professional. La majoria de la població que hi treballà eren immigrants que provenien d'altres regions (Andalusia i Extremadura, sobretot) i, fins i tot, de l'estranger. Arribaren atrets, indirectament, pel *boom* econòmic i turístic dels anys 60. No hi faltà el qui es quedà a viure a les poblacions de les rodalies i arrelà tot formant una família. D'altres, van ser mers treballadors itinerants que no duraven massa dies per la duresa de la feina i l'escassa remuneració.

Molt més recentment, el març de 1984, després de dos anys d'iniciar-se la construcció, entrà en funcionament una central hidroelèctrica subterrània amb una potència de 4.500 kw amb l'objectiu de subministrar energia a la zona fronterera de la Jonquera i Sant Climent Sescebes així com per continuar el subministrament a Figueres, en cas d'avaria. Aquesta central es trobava situada molt a prop de la presa dintre, encara, del terme municipal de Darnius.

Altres obres de rellevància complementàries que ara només esmentarem són les canalitzacions que es van haver de construir per conduir l'aigua que, des de l'embassament, subministraria els diversos usos, tant agraris com urbans. També la carretera que connectaria, a través de l'embassament, la localitat de Darnius amb la de Boadella d'Empordà.

7. Motius de l'emplaçament de l'embassament a l'indret conegut

L'embassament de Boadella, malgrat el seu nom oficial, es localitza al sud del municipi de Darnius i bona part de la seva superfície s'inclou dins el seu terme. Així, dels 3,6 km² de superfície que té làmina d'aigua quan el nivell és màxim, prop de 2,4 km² s'inclouen dins el terme de Darnius. En menor mesura també comprèn part del sector més oriental del municipi de Sant Llorenç de la Muga. Finalment, i de manera gairebé simbòlica, comprèn una

minúscula extensió dels termes de Terrades i Maçanet de Cabrenys. En canvi, i malgrat el que es pugui pensar, res al de Boadella d'Empordà.⁽¹³⁾

Fou amb l'objectiu de donar resposta a les necessitats que abans s'han indicat (regs, laminació d'avingudes, proveïment urbà i producció elèctrica) que es va decidir l'emplaçament de l'embassament a la capçalera de la Muga. La Muga és un riu d'uns 70 km de longitud que és el veritable eix vertebrador de la xarxa fluvial de l'Alt Empordà. Amb la pretensió d'augmentar el volum a igual alçada de la presa es va fixar l'emplaçament de la paret al tram mig del riu, on el pendent és menor. Per la seva ubicació respecte el conjunt de la conca de la Muga, l'embassament permet regular tota la seva part superior i fer de receptacle de totes les aigües que drenen l'amfiteatre de muntanyes que es troben a l'àrea de capçalera. S'ha de dir que mentre que la base de la presa tan sols es troba a 105 m sobre el nivell del mar, només a 12 km, en línia recta, trobem tota la carena fronterera de la serra de les Salines, que supera els 1.400 m d'alçada, amb cims com el Moixer (1.443 m) o el Roc de la Campana (1.438 m). En segon terme, també trobem els relleus de l'Alta Garrotxa més oriental amb alçades culminants superiors als 1.300 m com el puig de Bassegoda (1.373 m) o el puig de les Bruixes (1.393 m). Per tant, en poc més de 12 km se salven desnivells superiors als 1.000 m d'alçada.

A més a més, la presa se situa aigües avall de l'aiguabarreig entre la Muga i el seu principal tributari en aquest sector, que és l'Arnera. Així, el cabal que arriba a l'embassament és més elevat i el volum d'aigües que es pot regular també és superior. Per tant, és menys costós omplir l'embassament i, alhora, el control que es pot exercir sobre la conca superior del riu és més gran.

13. Una de les raons per les quals se suposa que l'embassament porta el nom de Boadella, és justament per una primitiva ubicació de la construcció situada dins el terme municipal de Boadella. Inicialment es parla del "Pantano de Mas Jué" o del "Pantano de la Muga". Cal dir que el mas Joher és el nom d'una masia ubicada a l'extrem occidental del terme de Boadella, prop del límit amb el de Darnius. Posteriorment, en modificar-se l'indret de construcció vers l'emplaçament actual (aigües amunt), es va canviar de municipi (Darnius) però es mantenia el nom oficial. Al primer projecte ferm per a la construcció de l'embassament, datat el 1946, ja es preveia la construcció del mur al mateix indret que ara coneixem. A la memòria d'aquest primer projecte es fa esment d'una anterior ubicació aigües avall. No obstant això, el més desconcertant de tot és que, per les referències que dona, aquesta antiga ubicació encara se situaria dins el terme municipal de Darnius. En efecte, a la memòria es parla que la presa, inicialment, es volia bastir aigües amunt del mas Joher i entre els aprofitaments hidroelèctrics de "Pilans" i "la Farga". Ambdós aprofitaments ja es troben dintre del terme de Darnius. En canvi, no especifica el terme municipal en què es realitzarien les obres. La conclusió és que o bé en uns primers moments sí que es preveia la construcció de la presa dins el municipi de Boadella (d'aquí el seu nom) i posteriorment no, o bé és que els enginyers no tenien massa clar on arribaven els límits de cada municipi, o bé perquè Boadella era el primer poble situat aigües avall de l'embassament i al costat mateix del riu, o bé perquè l'accés a l'indret es feia preferentment des de Boadella.

En conjunt, en la permanència del nom del pantà malgrat el canvi d'indret es barregen, probablement, diverses raons: un cert immobilisme o llunyania durant dècades per part de l'organisme competent en prendre la decisió; el fet que el nom de Boadella es troba plenament assumit per gairebé tothom (a excepció, segurament, de la població de Darnius); per qüestions burocràtiques i administratives (possibles inconvenients que comportaria un canvi de denominació pel que fa a documentació oficial i de gestió);... Segui com sigui, és una polèmica que periòdicament ha estat recurrent als mitjans d'informació locals i comarcals. El 1981 l'Ajuntament de Darnius, a través del ple municipal del 4 de desembre sol·licita als organismes competents que passi a anomenar-se "pantà de Darnius". En un mapa de la zona editat pel grup d'acció local "Salines - Bassegoda", l'any 1998, es pren la salomònica decisió d'anomenar l'embassament, oficiosament, com a "Pantà de Boadella-Darnius".

*Formigonat de l'esquerda que va quedar al descobert en fer les excavacions pels fonaments de la presa al llit del riu Muga (agost de 1964).
Dipòsit: AAEB*

En tercer lloc, la presa es localitza en un congost força estret que forma el riu després de travessar una vall relativament àmplia com és la de l'Arnera. Això es tradueix en la formació d'un gran receptacle o vas natural que, tancat per un dels seus extrems, pot acollir una gran massa d'aigua. Si es pren qual-sevol mapa on aparegui el perfil sinuós que té l'embassament, veiem que està format per dos grans branques o braços que convergeixen a la part inferior del vas. El més septentrional correspon a l'antiga depressió de l'Arnera i el més meridional a l'antiga vall de la Muga. No obstant això la que pel seu relleu confereix un major volum a l'embassament no és tant la de la Muga, que és més congosta i estreta (sector anomenat de la Muga Torta), sinó la de l'Arnera que és més àmplia i sense uns vessants amb pendents tan acusats.

Es pot dir que el context orogràfic que envoltava l'embassament era l'adequat per bastir una obra d'aquestes característiques al rerepaís altempordanès. Complementàriament, també s'afegien una sèrie de factors més tècnics que se sumaven als anteriors:⁽¹⁴⁾

14. Els factors que s'esmenten a continuació apareixen recollits en un informe de 1985 elaborat per la Direcció General de Obres Hidráulicas titulat *Documento XYZT de la presa de Boadella* (AAEB, Informes i estudis, I13-8-85).

- a) Característiques geològiques del vas adequades respecte a la possibilitat de filtracions d'aigua i de resistència de la roca.
- b) Facilitat per establir un sobreeixidor lateral o a la part superior de la presa.
- c) Accés fàcil a la presa per camins existents o condicionables.
- d) Facilitat de construcció (desviament d'aigües, proximitat de materials, etc.).
- e) Facilitat per l'allotjament del personal.
- f) Congost tancat per tenir el menor volum d'obra i, consegüentment, un menor cost unitari de metre cúbic d'aigua embassada.
- g) Economia en la conducció de l'energia elèctrica necessària per a les obres de l'embassament.
- h) Facilitat de l'emplaçament d'una central a peu de presa.

8. Transformacions territorials i paisatgístiques

L'embassament s'omplí totalment, per primer cop, després de l'intens episodi de pluges que afectà la zona els primers dies de desembre de 1968. La sobtada càrrega del pantà aixecà l'expectació de curiosos i del propi aparell tècnic, que respirà tranquil després de comprovar que la construcció havia respost adequadament a la crecuda i que havia laminat la *mugada*. La premsa comarcal se'n va fer ressò d'aquest compliment i de l'enorme canvi en el paisatge que va suposar aquest procés aigües amunt de la presa, sobretot a la vall de l'Arnera, dins el terme municipal de Darnius. Ahora, subratllaven els beneficis innegables de la construcció en evitar els efectes devastadors que haurien tingut les avingudes sense cap element de regulació:

“Las lluvias anteriores a las de la semana pasada promovieron un notable crecimiento en el embalse de Boadella, inundando extensas zonas y varios mansos, alcanzando su cota más alta. [...] Nuevas tierras y mansos han quedado bajo las aguas. Algunos aún mantienen sus tejados o torres sobre el nivel en una inútil supervivencia y otros tienen al agua lamiendo sus cimientos. La panorámica que ofrece el pantano de Boadella es ahora brillante y las sinuosidades del agua han borrado muchos bosques y tierras de labor, estando muy próxima para alcanzar los límites previstos. Los desembocadores de los ríos Muga y Arnera parecen una entrada más del agua por estas montañas solitarias que el pasado domingo se vieron invadidas por una gran cantidad de personas que acudieron a presenciar el nuevo y magnífico espectáculo que ofrece el pantano del Ampurdán.

Faltan pocos metros para alcanzar su cota máxima y estos últimos son los más difíciles de llenar por la mayor capacidad de sus laderas, pero se considera que durante el invierno podrá conseguirse su lleno completo lo que es un notable éxito de los dos ríos aportantes. Tenemos aseguradas las reservas para el próximo verano, tanto el agua para el abastecimiento de Figueras como de los riegos del Ampurdán, si es posible utilizar los canales de reducción. Igualmente, se ha ganado una nueva belleza para nuestra comarca, pues será un atrayente más y, en el fondo, hemos salvado en estas semanas

pasadas, de unas indudables inundaciones que se hubieran producido aguas abajo del río Muga" (Ampurdán, núm. 1.312, 4-XII-1968, pàg. 8).

La construcció de grans embassaments comporta modificacions radicals en l'espai on s'implanten i desemboca en la substitució d'una multiplicitat d'usos del sòl (agroforestals, urbans, vies de comunicació...) i de paisatges per un d'únic com és una làmina d'aigua uniforme. És aquesta una de les raons per la qual la seva construcció sol generar reaccions de rebuig entre els pobladors locals, que veuen com pot arribar a desaparèixer sota les aigües tot el seu sistema de vida i els seus referents territorials. Pel cas de Boadella, s'ubica en una vall on la relativa suavitat dels seus vessants i la presència d'aigua aportada per l'Arnera i la Muga permetien la supervivència d'un petit microcosmos ramader i agrícola, si bé amb símptomes de decadència, encerclat per un entorn forestal. Masos com can Corbet, can Costa, can Lluís d'Arnera, l'Olivet a o can Comay (o Comall) eren el motor d'una vall que alternava les vinyes i oliveres amb els conreus farratgers, els cereals i alguna plantació d'arbres de ribera. En última instància s'havien d'afegir boscos, preferentment suredes, que s'estenien al llarg dels vessants. Tots aquests masos dispersos formaven el denominat Veïnat de l'Arnera, pertanyent al terme de Darnius. A aquests masos s'havia d'afegir algun altre dins la vall de la Muga compresa, en part, al municipi veí de Sant Llorenç de la Muga (cas del mas Palomeres o mas Riambau). En total, uns 45 habitants vivien en el territori que seria ocupat per les aigües del pantà.

Al masos se sumava la presència d'un mínim de quatre molins fariners, dos ja en ruïnes i dos més en actiu, el Molí de Mont i el Molí d'en Serra. Al darrer d'ells, a part de servir d'habitatge, des del 1895 funcionava com a petita central hidroelèctrica, anomenada *La Arneriense*, que subministrava electricitat a Darnius i Agullana. També una antiga farga s'havia transformat en una central hidroelèctrica (La Farga)⁽¹⁵⁾ que, des de 1898, feia el propi amb la zona fronterera propera al coll del Portús (Bernils, 1995). De fet, sota les aigües de l'embassament resten bona part dels primers vestigis que van fer possible l'arribada de l'energia elèctrica a l'Alt Empordà ja al final del segle passat.⁽¹⁶⁾ Hi havien també diversos edificis ja abandonats com una vella rajo-

15. La Farga funcionava com a tal, com a mínim des de 1830, moment en què Marià Vilallonga (1813-1897) transforma les instal·lacions en la farga anomenada *La Catalana*. El ferro venia de les properes mines de Darnius, Masarac i Sant Llorenç de la Muga, però era insuficient i n'havia de comprar a Màlaga, València, Suècia i Biscaia. Des d'aquests punts era embarcat fins als ports de Roses, Palamós i Sant Feliu de Guíxols. A continuació, es transportava en carros fins a la farga mateix (Bernils, 1995). La farga estava formada per un forn, dos reverbers i dues rodes hidràuliques de 50 cavalls de força, amb una producció anual de 350.000 kg de ferro, en barres, destinat bàsicament a la producció de manufactures agrícoles. Marià Vilallonga serà un dels impulsors per crear les bases d'una indústria del metall a l'Empordà (Bernils, 1995 i Custey, Jerez i Romero, 2000).

16. L'esmentada central *La Arneriense* fou la primera d'aquestes característiques a funcionar dins la comarca de l'Alt Empordà. Amb la seva entrada en servei el 1895, Darnius i Agullana eren les dues primeres poblacions en tenir electricitat amb energia produïda a la pròpia comarca i les segones si tenim en compte que l'Escala ja en disposava dos mesos abans amb xarxa provinent de fora la comarca. A partir d'aquí i, des d'aquest punt de vista, la Vall de l'Arnerà actuarà com una autèntica metxa i nous aprofitaments hidroelèctrics s'instal·laran a les ribes d'aquest riu.

leria, l'antiga fàbrica de munició *Real de San Sebastián* del segle XVIII ubicada a can Palomeres (sant Llorenç de la Muga)⁽¹⁷⁾ i una ermita veïna dedicada a Sant Sebastià.⁽¹⁸⁾ Els edificis esmentats fins ara que van quedar coberts per les aigües així com els límits de propietat apareixen reflectits a través del mapa número 1.

En alguns racons i aprofitant les propietats geològiques del subsòl es feien reduïts aprofitaments miners com l'extracció de talc i d'altres en expectativa en els que s'havia trobat marbre negre, plom, coure i ferro. Ambdues ribes de la vall de l'Arnera es trobaven unides per petits ponts o passallissos que salvaven els cursos dels dos rius. A la Muga, aigües avall de Sant Llorenç, s'ha d'esmentar el vell pont de Riambau.

La consulta d'alguns dels expedients d'expropiació i la reconstrucció d'un mapa parcel·lari d'autor desconegut elaborat el 1948, amb l'ajut d'un sistema d'informació geogràfica (SIG)⁽¹⁹⁾, permet obtenir una radiografia bastant acurada de com era la vall, tant des d'un punt de vista físic com humà. Més d'un 68% de la superfície que s'expropia per ocupar el vas de l'embassament està ocupada per les suredes (262,71 ha). Aquesta comunitat arbòria s'estén pels vessants de les valls de la Muga i de l'Arnera. En canvi, els fons de vall, més planers i amb

17. Respecte aquesta edificació fundada durant el regnat de Carles III (1759-88), el viatger Francisco de Zamora feia la següent descripció vers el 1790: "*Esta fábrica es un compuesto de varios edificios para el único horno que hay en ella, cuyo edificio es mezquino, de un grandísimo almacén para el carbón, que no es conveniente ni necesario, así porque todo el año puede conducirse aquí este género [...] Antes de este establecimiento sacaban los dueños de bosques poco dinero y ahora los venden bien y, con el aclareo, dan más bellota. No pueden vender carbón a nadie más que esta fábrica, la que también tiene dos brigadas que lo fabrican, pagando al dueño de él la leña. [...] El horno es de piedra de estos contornos, y arde continuamente 15 meses seguidos, que es lo que puede aguantar poco más o menos. Luego lo fabrican del todo nuevo. De aquí que no hay fiestas ni descanso alguno*" (*Diario de los viajes de Francisco de Zamora* –sector de la Cerdanya a l'Empordà–, 1787-1790). Igualment, remarca el fet curiós que aquesta fàbrica podia disposar de poca aigua del riu Muga a causa del reg dels conreus d'arròs que havia implantats a la zona d'Albanyà. La història d'aquesta fàbrica de munició s'acabà amb la destrucció feta pels francesos l'any 1794 durant la Guerra Gran.

18. Des que l'ermita roman sota les aigües s'ha enfonsat la volta, el campanar i els murs han començat, també, a mostrar evidències d'un deteriorament que aviat serà total. L'ermita és d'una nau amb absis semicircular. A la façana hi ha una porta d'arc rebaixat i un òcul. Al damunt, el campanar de cadireta (ja enfonsat), era d'un sol arc de forma rebaixada sostingut per dues pilastres de carreus. A la capçalera no hi ha cap finestra; tampoc no hi ha cap obertura als murs laterals de la nau (Badia, 1981). L'ermita existia, com a mínim, des d'inicis del segle XVII, molt abans de la construcció de la farga veïna. Se sap que el 16 de gener de 1609 l'ermita va haver de ser reconciliada per haver-se produït al seu interior la mort violenta de l'ermità: "*...in capella eremitica St. Sebastiani constructa in termino dicte ville St. Laurenty de Çambuca muertum fuit corpus fratris Petri eremite eiusdem capella mortuum et decollatum...*" (Baig, 1973).

Es probable que l'ermita fos restaurada després de la Guerra Gran a causa dels desperfectes que patiria en els combats que tingueren lloc el 1794 a la farga propera.

19. Les definicions que s'han donat de "Sistema d'Informació Geogràfica" (SIG o GIS per a les inicials angleses) són molt nombroses i variades segons els autors. Podem esmentar-ne tres entre d'altres:

1. Base de dades computeritzada que conté informació espacial (Cebrian i Mark, 1986).

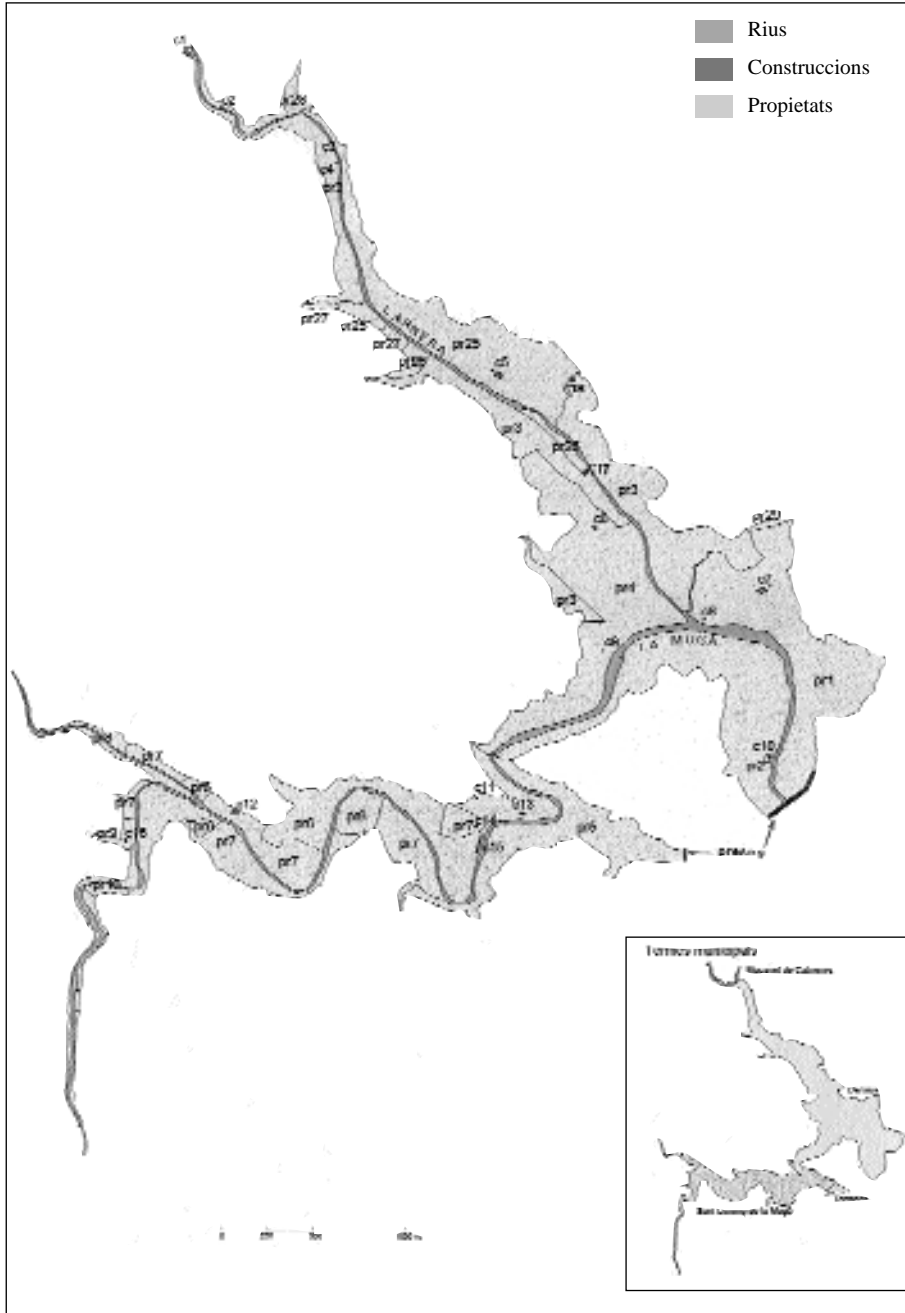
2. Un conjunt d'eines per aplegar, introduir (a l'ordinador), emmagatzemar, recuperar, transformar i cartografiar dades espacials sobre el món real per a un conjunt particular d'objectius (Burrough, 1988).

3. Tipus especialitzat de base de dades que es caracteritza per la seva capacitat de manejar les dades geogràfiques, és a dir, espacialment referenciades, les quals es poden representar gràficament com a imatges (Bracken i Webster, 1990).

Aquestes tres definicions han estat recopilades a l'obra del geògraf Joaquín Bosque titulada *Sistemas de Información Geográfica*, Ediciones Rialp, SA, Madrid, 1997 (2ª. ed.).

Mapa 1

EMBASSAMENT DE BOADELLA. PROPIETATS I EDIFICIS AFECTATS PER LA CONSTRUCCIÓ DE L'EMBASSAMENT (1948)

EMBASSAMENT DE BOADELLA. PROPIETATS I EDIFICIS AFECTATS PER LA CONSTRUCCIÓ DE L'EMBASSAMENT (1948)

Identificador al mapa	Propietari	Identificador al mapa	Construcció
<i>pr1</i>	Sr. Baró de Vilagaià	<i>c1</i>	Central hidroelèctrica "Costa Margarida" (no afectada)
<i>pr2</i>	Hidroelèctrica de l'Empordà	<i>c2</i>	molí (ruïnes)
<i>pr3</i>	Carles Gorgot	<i>c3</i>	ruïnes
<i>pr4</i>	Vda. d'E. Cardoner	<i>c4</i>	Molí d'en Serra
<i>pr5</i>	Aniceto Cantenys	<i>c5</i>	L'Oliveta
<i>pr6</i>	Narcís Renart	<i>c6</i>	Can Lluís d'Arnera
<i>pr7</i>	Joan Salelles	<i>c7</i>	Mas Costa
<i>pr8</i>	Josep Vilanova	<i>c8</i>	molí (ruïnes)
<i>pr9</i>	? (Mas Clapat)	<i>c9</i>	antiga rajoleria (ruïnes)
<i>pr10</i>	Pere Ripoll	<i>c10</i>	central hidroelèctrica "La Farga"
<i>pr11</i>	Francesc Callís	<i>c11</i>	ruïnes
<i>pr12</i>	Joan Planas	<i>c12</i>	Mas Riambau
<i>pr13</i>	Maria Fita Cufí	<i>c13</i>	ruïnes
<i>pr14</i>	Joan Cerdà	<i>c14</i>	ermita de Sant Sebastià
<i>pr15</i>	Narcís Roura	<i>c15</i>	can Palomera
<i>pr16</i>	Josep Madern	<i>c16</i>	Mas Clapat
<i>pr17</i>	Mercè Costa	<i>c17</i>	Molí de Mont
<i>pr18</i>	Josep Zuera	<i>c18</i>	Can Comay (o Comall)
<i>pr19</i>	Joan Ribera		
<i>pr20</i>	Maria Espigulé		
<i>pr21</i>	Rafel Huguet		
<i>pr22</i>	Genoveva Batlles		
<i>pr23</i>	Joaquim Madern		
<i>pr24</i>	Joan Guillaumies		
<i>pr25</i>	Raimon d'Abadal		
<i>pr26</i>	Sr. Senillorsa		
<i>pr27</i>	Marquès de Camps		
<i>pr28</i>	Sr. Bonet		
<i>pr29</i>	Joan Caritg Perxés		

Font: Elaboració pròpia a partir de "Plano parcelario y topográfico de la zona de embalse del pantano de Boadella" 1:2500, 1948.
Autor desconegut.

major disponibilitat d'aigua, els boscos cedeixen el predomini als conreus, preferentment als de secà amb més del 13% de la superfície total (49,22 ha). A una major distància trobem els prats artificials amb el 6,40% de la superfície (23,91 ha), seguits dels conreus de regadiu amb el 3,14% de la superfície (11,73 ha), de les plantacions arbòries (plàtans i pollancre) amb el 2,79% de la superfície (10,43 ha) i de la vinya amb l'1,53% de la superfície (5,72 ha). Als darrers llocs, gairebé de manera simbòlica, figuren l'olivera amb el 0,63% de la superfície (2,34 ha) i els horts amb el 0,45% (1,67 ha).

Per grans grups, es pot dir que el 72% de la superfície expropiada estava ocupada per espais forestals (268,8 ha) i un 28% pels diversos tipus de conreus (105 ha). La distribució d'aquests usos es pot constatar a través del gràfic núm. 3.

Respecte a la propietat de la terra ocupada per l'embassament, el 93,29% de la superfície se la repartien entre 8 propietaris i, el restant 6,71%, 28 més. D'entre els 8 més grans sobresortia un que aglutinava gairebé el 24% de les terres.⁽²⁰⁾ Mentre que la superfície mitjana de les 8 grans propietats era de 43,59 ha, la superfície mitjana de les 28 propietats petites era, tan sols, de 0,90 ha. Les grans propietats eren eminentment forestals o, en casos més puntuals, de protagonisme compartit amb les explotacions agrícoles i ramaderes. En canvi, el grup de les 28 petites propietats era, bàsicament, conreus d'horta i es concentraven, en la seva immensa majoria, al final de la cua de l'embassament formada pel riu Muga, als afores de la població de Sant Llorenç de la Muga. Dels 8 grans propietaris, 5 es podrien considerar absentistes amb residència situada a Barcelona (2 casos), Girona, Banyoles i Figueres. Així que les principals explotacions funcionaven totalment o parcial en règim d'arrendament amb responsables que feien, a la vegada, la funció de masovers. En aquest sentit, a partir de les indemnitzacions atorgades a arrendataris, es té constància d'un mínim de 5 d'ells (vegeu taules núm. 3 i 4 i gràfic 4).

9. Repercussions sobre la població directament afectada per la construcció de l'obra

A través dels expedients d'expropiació⁽²¹⁾ i de les al·legacions que van formular propietaris i arrendataris a la CHPO es poden resseguir els problemes que ocasionà la construcció de l'embassament als habitants de la vall.

a) Pèrdua del valor de les terres circumdants que no quedaran submergides però que quedaran fragmentades i incomunicades a banda i banda de l'embassament. A més a més, l'embassament suposa la immersió de les millors terres pel conreu ja que la majoria d'elles es troben a la part inferior de la vall, més planera i amb millors possibilitats per al reg.⁽²²⁾

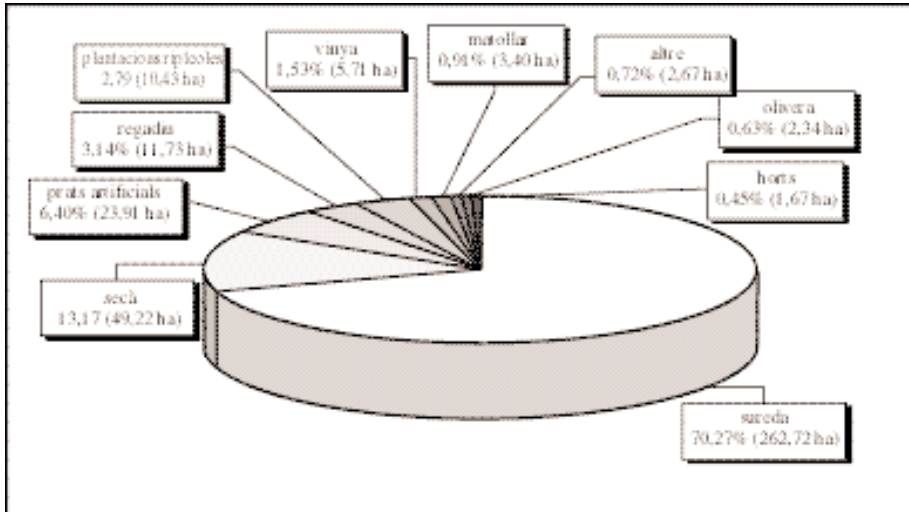
20. Eren terres que pertanyien al baró de Vilagaià. La baronia de Vilagaià fou un títol concedit el 1796 a l'il·lustrat Francesc d'Assís de Delàs i Silvestre (Girona 1747-1818). Aquest personatge creà una colònia agrícola a Vilagaià (Bages) en uns terrenys seus. Hi reuní més de 25 colons que reberen cases i terres, on iniciaren el conreu de vinyes i d'oliveres. Dins d'aquesta nissaga han destacat el naturalista Francesc de Sales de Delàs i de Gayolà (Barcelona 1864-1893) o el compositor i director d'orquestra Josep Lluís de Delàs i Franco (Barcelona 1928). En el moment de l'inici de la construcció de l'embassament, la baronia continuava en mans de la família que l'havia vist néixer.

21. Totes les terres i béns situats per sota de la cota 162 metres sobre el nivell del mar (m.s.n.m.) foren expropiats per la CHPO. Malgrat que el nivell màxim de les aigües embassades pel pantà se situava en els 158,5 m.s.n.m., la Confederació va expropiar tot el perímetre de terres que envoltaven l'embassament i que es trobaven per sota la cota de 162 m.s.n.m. Amb la seva expropiació aquestes terres passaven a ser del domini públic hidràulic. Els terrenys i béns afectats van ser agrupats en diversos expedients d'expropiació forçosa.

22. Els diferents testimonis recollits a continuació s'han obtingut dels diversos expedients d'expropiació que se citen a l'apartat de la bibliografia consultada.

Gràfic 3

DISTRIBUCIÓ DELS USOS DEL SÒL AFECTATS PER LA CONSTRUCCIÓ DE L'EMBASSAMENT DE BOADELLA (EN PERCENTATGE I EN NOMBRE D'HECTÀREES)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades aportades pels expedients d'expropiació (1963-65).

Taula 3

DISTRIBUCIÓ DE LA PROPIETAT DE LA TERRA EXPROPIADA PER A LA CONSTRUCCIÓ DE L'EMBASSAMENT*

Propietaris	Residència	Superfície en ha.	% sobre la superfície
Manuel de Delàs (I i II)**	Barcelona	88,7501	23,74%
Josefa Batlle Masdevall	Darnius	50,3627	13,47%
Maria d'Abadal i de Fonsdeviela	Barcelona	43,6375	11,67%
Joaquim Bech de Careda	Figueres	42,7126	11,43%
Ramon Cortada	Banyoles	40,2891	10,78%
Rafael Gorgot Ribas	Darnius	35,9104	9,61%
Concepció Camprodon Puigvert	Girona	25,9563	5,64%
Antoni Gorgot Ribas	Darnius	21,0938	5,64%
Altres (28 propietats)	Procedència diversa	25,0929	6,71%
TOTALS	—	373,8054	100,00%

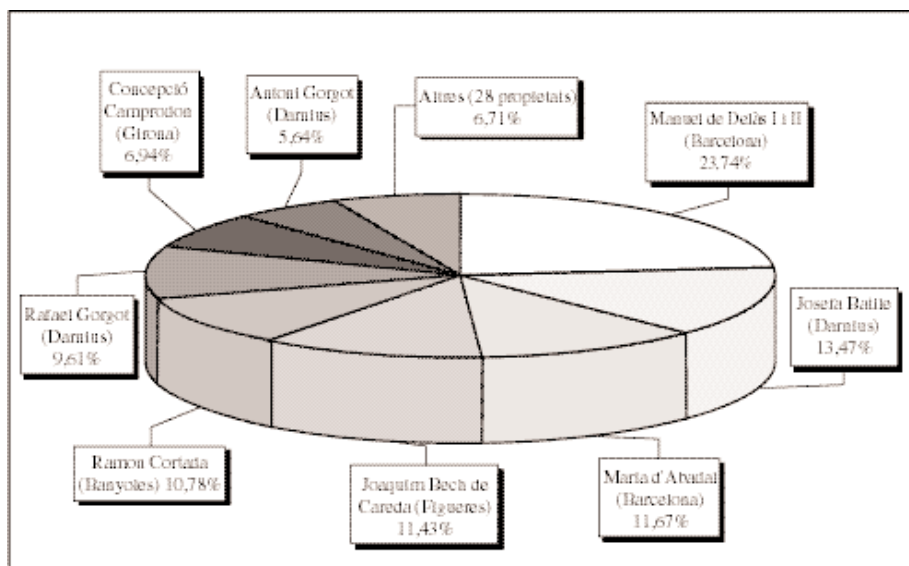
Font: Elaboració a partir del buidament dels expedients d'expropiació.

*A l'hora de fer els càlculs no s'han considerat les expropiacions fetes fora de l'àrea estricta de l'embassament. Per exemple, la construcció de camins per accedir a les obres, com els que provenien de Boadella i de Darnius (transformats actualment en carreteres). Per altra part, apareixen individualitzats aquells propietaris amb finques majors de 4 hectàrees.

** I i II fan referència a 2 grups d'expropiacions diferents però pertanyents al mateix propietari i a la mateixa finca (Mas Costa). Es van dividir perquè a través del segon grup es volia incloure, per separat, les terres expropiades per construir la presa d'aquelles afectades pel vas d'emmagatzematge d'aigües.

Gràfic 4

DISTRIBUCIÓ DE LA PROPIETAT DE LA TERRA EXPROPIADA PER A LA CONSTRUCCIÓ DE L'EMBASSAMENT

Font: Elaboració a partir del buidament dels expedients d'expropiació (1963-65).

– “Aún teniendo en cuenta que por su situación geográfica la edificación del manto “Can Budó” no queda afectada por el embalse, se debe puntualizar que su valor desmerece extraordinariamente, pues aparte del perjuicio e inconveniente que habrá de suponer su incomunicación por la cola del embalse, es notoria la gran pérdida que representa la inmersión de todos los prados de regadío con que cuenta, que indudablemente constituyen la base principal de la sustentación de la explotación ganadera existente en dicha masía, en sus diversas clases (bovino, lanar, porcino, aves de corral y ganado de labor) de considerable importancia.

La referida incomunicación, por la pérdida de la carretera de acceso al manto “Can Budó” y el puente de referencia, puntualizándose muchísimo sobre este extremo ya que es vital que se proporcione a dicho sector del caserío de Arnera una comunicación con Darnius, trazándose nuevo camino con un paso aguas arriba del Molino Serra, en lugar apropiado y conveniente”. (Antoni Gorgot Ribas, propietari de can Budó, 1965).

– “...debe tenerse en cuenta la enorme pérdida que supone el desmérito o depreciación de la extensión que se salva de la inmersión, pues solo quedará monte, sin tierras de cultivo de ninguna clase ni posibilidades de ulterior transformación, dada la condición de terrenos muy áridos, rocales y sumamente accidentados” (Maria d'Abadal i de Fonsdesvila, propietària de les finques “L'Oliveta” i “Molí de Mont”, març de 1965).

Taula 4

USOS DEL SÒL AGROFORESTALS PREEXISTENTS A L'Ocupació PER L'EMBASSAMENT DE BOADELLA*
DISTRIBUCIÓ PER PROPIETATS (1963-65)

Propietaris	SUPERFÍCIE (en ha)**										Indemnització (en ptes.)
	olivera	vinya	secà	regadiu	horts	prats artificials	plantacions ripiques	sureda	matollar	altres	Sup. tot. a expropiar
Antoni Gorgot Ribas	0	0	0,1375	0	0,2875	5,8250	0,1250	14,7188	0	0	21,0938
Joaquim Bech de Careda	0,4588	3,4688	9,4000	0	0	0	0	29,3750	0	0	42,7126
Concepció Camprodon	0	0	0	0	0	0	2,7313	23,2250	0	0	25,9563
Maria Gorgot	0	0	0	0	0	0	0	3,9875	0	0	3,9875
Josefa Batlle	1,8750	1,4000	6,2688	0,2813	0	6,2813	0	34,2563	0	0	50,3627
Ramon Cortada	0	0,7500	11,7708	0,1375	0	0	0	27,6308	0	0	40,2891
Maria d'Abadal	0	0	8,2375	2,0687	0	5,8125	1,3438	26,1750	0	0	43,6375
Rafael Gorgot Ribas	0	0	3,4027	3,8442	0,6650	4,3005	1,6050	22,0930	0	0	35,9104
Manuel Delàs (I)	0	0	8,7938	4,6463	0	1,6875	2,0225	64,9800	0	0	82,1301
Manuel Delàs (II)	0	0	0	0	0	0	0	6,6200	0	0	6,6200
Josep Vilanova Ginja	0	0	0	0	0	0	0	3,6900	0	0	3,6900
M. del C. Senillosa	0	0	0	0	0	0	0,9000	0,9200	0	0	1,8200
Salvador i Francesc Bonet	0	0	0	0	0	0	0,5000	3,0000	0	0,3880	3,8880
Altres (24 propietats)	0,0000	0,0950	1,2210	0,7500	0,7135	0,0000	1,2060	2,0450	3,4000	2,2869	11,7074
TOTALS	2,3438	5,7138	49,221	11,7280	1,6660	23,9068	10,4336	262,7164	3,400	2,6749	373,8054
% dels totals	0,63	1,53	13,17	3,14	0,45	6,40	2,79	70,28	0,91	0,72	100,00

Font: Elaboració a partir del buidament dels expedients d'expropiació (1963-1965).

* S'ha considerat fins a la cota 162 m.s.n.m. que es va fixar com a llindar sota el qual tots els terrenys havien de passar a ser propietat de la CHPO. També l'àrea ocupada per la presa i la seva immediata rodalia.

** Les dades s'han expressat en hectàrees amb quatre decimals per no perdre l'exactitud que aporten les àrees i les centiàrees.

– “Las masías que se llevan en arriendo, situadas en la zona a inundar por el Embalse de Boadella en construcción bajo la dirección de ésa Confederación Hidrográfica del Pirineo Oriental, si no en su totalidad, sí por lo menos en su mejor parte, precisamente la de cultivos, prados y pastizales, han de perderse forzosamente por causa de la obra de referencia. Ya en las pasadas lluvias de octubre de 1965 quedaron inundados buena parte de campos y prados de las citadas fincas y es de esperar que en fecha próxima, a medida que va subiendo el muro de la presa, será en su totalidad que quedarán inmersas dichas tierras y casas de campo, viéndose obligados los recurrentes a abandonar” (Àngel Callís Costa, Joan Joanola Caritg, Joan Vila Vila, Josep Caball Viñas i Joan Barceló Cruset colonons-arrendataris, respectivament dels masos Mas Corbet, Can Budó i Molí d'en Serra, l'Oliveta, Can Lluís d'Arnera i Mas Costa; gener de 1966).

b) Motius afectius i sentimentals.

– “Y a parte de los valores de carácter material el que suscribe ha de hacer muy presente el valor afectivo o sentimental que supone el verse privado de estas fincas tan apreciadas cuya posesión pertenece, por herencia, de sus antepasados y que data de tiempo immemorial” (Antoni Gorgot Ribas, propietari de can Bodó, 1965)

– “Que a parte el valor de carácter sentimental que supone la pérdida parcial de unas fincas tan queridas, cuya posesión por esta familia recurrente data de muchas generaciones...” (Maria d'Abadal i de Fonsdesvila, propietària de les finques “L'Oliveta” i “Molí de Mont”, març de 1965)

c) Omissió de béns susceptibles de ser considerats en la valoració de l'expropiació (vegeu apartat d).

d) Incertesa i manca d'informació perquè no se sap quin serà el nivell màxim d'aigües i les explotacions que quedaran o no afectades.

– “Que por desconocer en este momento las cotas de altura y demás antecedentes que informan el Proyecto de construcción del Embalse de Boadella en relación con las superficies que han de quedar sumergidas en el mismo, se hace imposible en este acto apreciar con la necesaria exactitud la superficie que afecta a la parte reclamante y que en la expresada Relación se señala como 63 hectáreas aproximadamente...” (Maria d'Abadal i de Fonsdesvila, propietària de les finques “L'Oliveta” i “Molí de Mont”, març de 1965).

– “Que el recurrente es también propietario de una finca sita en este término y propio territorio de Arnera, llamada “can Palí”, compuesta de prado, arboleda y alcornocal, que según catastro tiene una extensión de 23,35 ha., con presa de toma de agua y canalillo propios para el riego del prado existente, no pudiendo precisarse la superficie que como consecuencia del embalse se pierde por ser desconocida la altura máxima que habrá de alcanzar la expropiación de terrenos” (Antoni Gorgot Ribas, propietari de can Bodó, 1965).

– “...pide saber si unos terrenos ricos en mármol negro con vías blancas quedarán afectados o no. Si no, abriría pedrera. También afectarán a parte de las concesiones mineras en las que se había encontrado plomo con un por-

centaje de plata de excelente calidad, además de cobre y hierro” (Ramon Cortada Vilar, 1965).

e) Sobre l’oblit i marginació en què s’han deixat als arrendataris de les explotacions en comparació amb els seus propietaris. Es destaca la incertesa del seu futur ja que, donada la situació per la qual està passant el camp, serà difícil trobar un nou mas en el qual exercir la seva feina. De la mateixa manera els arrendataris afectats també destaquen els avantatges agraris comparatius que presenta la vall de l’Arnera davant d’altres zones veïnes alternatives.

– “Mientras por la parte propietaria, bien unida y todos de acuerdo, se están haciendo gestiones y negociaciones en relación con la indemnización que habrá de corresponderles por la ocupación de los terrenos y casas afectados, por lo que respecta a los campesinos que suscriben, a pesar de que en los diversos edictos de ocupación que por esa Confederación se han venido publicando,⁽²³⁾ en los que se les cita como colonos-arrendatarios de las mencionadas fincas, nadie hasta el presente se ha acordado ni ocupado de su triste situación, puesto que nadie les ha pedido ni preguntado nada. Y si es muy lógico que a los señores propietarios se les indemnice por los terrenos que se les ocupa, lógico y humano es también que se indemnice a los colonos-arrendatarios por los múltiples perjuicios que se les irroga y lesión de intereses que supone el tener que dejar dichas fincas.

Ya en la actualidad y como consecuencia del crecimiento del río, precisamente por la presa en construcción, han tenido que dejarse sin cultivar muchos campos y prados, con la consiguiente merma de la cabaña ganadera, principal riqueza de aquellas fincas, lo cual repercute sensiblemente en la rentabilidad de sus respectivas explotaciones.

Pero lo más doloroso es que no va a resultar fácil ni posible encontrar otras fincas o masías para arrendar que ofrezcan las garantías y buenas condiciones de vida que proporcionaban las descritas, precisamente por hallarse en una zona tan fértil como es la vega del río Arnera, reconocida como la mejor de nuestra comarca.

Otra circunstancia a tener en cuenta es el trastorno que representa para los firmantes el cambio de masía, con los consiguientes gastos de traslado y de puesta a punto y acomodo de la finca a ocupar. Por todo ello es por lo que a V.S. con el debido respeto suplican se digne aceptar la presente petición colectiva y en su virtud disponer sea estudiada y razonada la situación que se crea a los recurrentes con la pérdida de sus respectivas explotaciones agrícola-ganaderas. En consecuencia sean considerados y tenidos en cuenta los perjuicios que con ello se les irroga, indemnizándoles en la parte que en justicia les corresponda” (Àngel Callís Costa, Joan Joanola Caritg, Joan Vila Vila, Josep Caball Viñas i Joan Barceló Cruset colons-arrendataris, respectivament dels masos Mas Corbet i Can Comay (o Comall), Can Budó i Molí d’en Serra, l’Oliveta, Can Lluís d’Arnera i Mas Costa; gener de 1966).

23. Es refereix als edictes sobre l’ocupació de les respectives propietats que es publiquen al Boletín Oficial del Estado (BOE), al Boletín Oficial de la Provincia (BOP), al diari oficial *Los Sitios* i a les cartelles del ajuntaments dels municipis afectats.

Les al·legacions presentades pels afectats per les expropiacions van ser escoltades i les seves demandes ateses en major o menor mesura. Es van taxar béns no inclosos inicialment, es van valorar aprofitaments extractius, els camins nous que s'havien de construir, fonts, habitatges i als arrendataris se'ls va indemnitzar pel valor total de la collita d'un any (vegeu taula núm. 5). Els preus orientatius a pagar per les terres i béns a expropiar poden sintetitzar-se a través de la taula núm. 6.

10. Altres percepcions sobre els efectes de la construcció del pantà

Fins ara s'han anat reflectint diverses opinions i reaccions que es varen suscitar al voltant de la construcció de l'embassament de Boadella (propietaris, arrendataris, opinions de diversos sectors socials plasmades en els diaris locals i regionals, etcètera.). Tot seguit, reproduïm quatre exemples més de reaccions de tipologia certament contraposada i que ens ofereixen una visió radicalment diferent sobre la construcció de l'embassament.

Les dues primeres ens aporten una visió poètica i romàntica del paisatge sobre el qual s'executa l'obra i de l'afectació que exercirà a sobre d'ell. Són dues descripcions que sintetitzen molt bé com és el paisatge de tota la nostra zona d'estudi, de quins són els elements geogràfics que estructuren aquest espai. En aquestes descripcions d'una natura personificada, d'un cert to decadent, s'expressa vivament l'emotivitat dels respectius autors davant la immediata desaparició de l'espai viscut i dels seus referents. Es barreja la nostàlgia i la impotència en veure com un sistema de vida que semblava immutable arriba a la seva fi. Aquests dos textos d'autors locals foren publicats en el programa de la festa major de Darnius de l'any 1963, en plena construcció de l'embassament.

1r EXEMPLE

La mort triomfal de l'Arnera i el Muga

Enllà del temps, nasqué l'Arnera.

Minsa riera, juganera i trescadora, brincà per les vores de Tapis, saonà prats ubèrrims i besà mil flors selvatgines. Travessà castanyedes, s'aturà a La Farga, prop de Maçanet, i, guiada per un afany incontenible, s'obrí pas entre timbes i afraus, cap a Costa Margarida.

El terme de Darnius l'acollí. Els gorgs li oferien repòs. Però l'Arnera cercava companyia. El Muga l'esperava, vall enllà, després d'una cursa enfrebosida, iniciada a la ratlla de França, sota l'ull vigilant del pic de Bassegoda, i proseguia per Albanyà, esmunyint-se per la noble vila de Sant Llorenç i reptant per Muga Torta, sota la negra amenaça de Rocacorva.

Ací el tenim, el Muga. Mascle i enamorat; impacient i petulant; vencedor de rescloses que pretenien deturar-lo. Ací el tenim, vora del Mas Costa,

Taula 5

INDEMNITZACIONS PER EDIFICACIONS, CAMINS, RAMADERIA, APROFITAMENTS, ARRENDAMENTS...

AFFECTATS PER LA CONSTRUCCIÓ DE L'EMBASSAMENT DE BOADELLA

Propietari i lloc de residència	Terme Municipal afectat	Edificacions adreçades a residència	Corrals	Graners i quadres	Fonts	Ponts	Camins nous (en km)	Ramaderia	Altres	Altres aprofitaments	Indemnització al propietari	Indemnització a l'arrendatari
Antoni Gorgot Ribas (Darnius)	Darnius	Molí d'en Serra	–	–	1	1	15 km	150 ovelles i 150 porcs	pallissa (25 m²)	Extracció de talc	330.000 ptes.	Joan Joanola 43.475 ptes.
Joaquim Bech de Careda (Figueres)	St. Llorenç de la Muga	Mas Riambau (252,5 m²)	313,09 m²	253,64 m²	–	–	–	–	–	–	543.052 ptes.	–
Josefa Batlle Masdevall (Darnius)	Darnius	Can Lluís d'Arnera (308,56 m²)	202,96 m²	762,62 m²	–	–	–	–	–	–	899.292 ptes.	Josep Caball Viñas 96.132 ptes.
Ramon Cortada Vilar (Banyoles)	St. Llorenç de la Muga	Can Palomeras (339,82 m²)	–	150,87 m²	3 i 1 pou	–	2 km	–	–	extracció de diversos minerals	1.102.288 ptes.	–
Marià d'Abadal i de Fonsdeviela (Barcelona)	Darnius	L'Oliveta (676,06 m²) Molí de Mont (195,48 m²)	152,66 m² 90,20 m²	782,03 m² 68,88 m²	3	–	1,5 km	200 ovelles i 100 porcs	–	salant d'aigua (antic molí)	2.324.200 ptes.	Joan Vila Vila 96.356 ptes.
Rafael Gorgot Ribas (Darnius)	Darnius	Can Comay (102,21 m²)	–	115,75 m²	3	1	3 km	–	–	–	577.323 ptes.	Àngel Callís Costa 78.681 ptes.
Manuel de Delàs i de Jaumar (Barcelona)	Darnius	Mas Costa (514,52 m²)	111,12 m²	619,69 m²	6	–	4 km	300 ovelles i 100 porcs	faner (102,4 m²) cobura pel ramat (54,6 m²) magatzem per suro (44,22m²)	–	1.815.428 ptes.	Palmira Cruset Bos (Manuel Barceló *) 96.993 ptes.
Bisbat de Girona (Girona)	St. Llorenç de la Muga	–	–	–	–	–	–	–	–	emita romànica de Sant Sebastià	100.000 ptes.	–
Hidroelèctrica de l'Empordà (Figueres)	Darnius	Central Hidroelèctrica "La Farga"	–	–	–	12*	–	–	* vegeu nota	–	?	–
TOTALS					16		12 km	650 ovelles i 350 porcs			7.691.583 ptes.	411.637 ptes.

Font: elaboració a partir del buidament dels expedients d'expropiació.

* Pel cas de la central hidroelèctrica La Farga s'han de considerar els elements propis d'aquesta mena d'instal·lacions: (canals, preses, comportes, ponts, transformadors, turbines, línies elèctriques, cambra per enmagatzemar aigua, etc.). Per altra part, els 12 ponts enregistrats són sobre canals, no sobre rius).

Taula 6

VALORACIÓ DE LES EXPROPIACIONS SEGONS LA SEVA TIPOLOGIA

CONCEPTE	PREU UNITARI A PAGAR (en ptes.)
Tipologia d'ús del sòl	Indemnització (en ptes.)
1 ha d'horta	100.000/150.000 (segons el cas)
1 ha de conreu de regadiu	100.000
1 ha de prat artificial	100.000
1 ha de plantació d'arbres de ribera	100.000
1 ha de pastures	100.000
1 ha de vinya	60.000
1 ha de conreu de secà	55.000
1 ha d'olivera	55.000
1 ha de sureda	30.000
1 ha de roquissers	25.000
Edificacions	Indemnització (en ptes.)
1 m² d'edificació destinada a habitatge	1.300
1 m² de quadres o graners	600
1 m² de pallissa	600
1 m² de magatzem	600
1 m² de cabana	600
1 m² de corral	200
1 m² de femer	200
Indemnització als arrendataris	Indemnització (en ptes.)
1 ha de collita perduda de regadiu	7.000
1 ha de collita perduda d'horta	7.000
1 ha de collita perduda de prats artificials	7.000
1 ha de collita perduda d'olivera	6.000
1 ha de collita perduda de secà	5.000
1 ha de collita perduda de vinya	5.000
Altres	Indemnització (en ptes.)
extraccions mineres	variable
riquesa ramadera	variable
1 m² d'edifici religiós ermita de Sant Sebastià	1.000
1 font	10.000
1 km de camí nou a construir	100.000

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades aportades pels expedients d'expropiació (1863-65).

deixant que la tramuntana i el canigonenc pentinin la cabellera dels seus pollancres, guarnint-se de vernedes d'un verd tendre i brillant.

Ací el tenim, esperant a la núvia. Que els rius, com les flors, com els homes, com les feres, no poden viure sense amor.

Tendre i manyaga, suau i femenina, per l'Oliveta arribà l'Arnera, mormolejant melodies forjades de cants d'ocells i esquellincs de vacada; enjoiada amb collarats d'escata dels peixos brillants sota l'aigua clara del rabeig solellat.

S'uniren, per sempre, en el Mesclant de les Aigües. Els homes, els núvols, els arbres, tot era efímer. Mes ells vivien sense envellir i es creien eterns.

*Antic mas de Can Palomera (Sant Llorenç de la Muga) posat al descobert en la sequera de 1994. En aquest sector del pantà s'ha de situar el que fou l'antiga fàbrica de munició del segle XVIII. En segon terme, les restes de l'ermita de Sant Sebastià.
Autor: Andreu Serra.*

Però ells tampoc ho són d'eterns. Ni lliures. Arribà un dia en que la plana es cansà dels seus cops de gènit. Calia evitar les riuades que amenaçaven l'Empordà. Calia agermanar, de nou, el pastor i la sirena de la cançó. Bastir un barratge; dominar la força de l'aigua enfollida i conduir-la suaument pels canals de regatge; apaivagar la set de Figueres, transformar l'aigua en llum...

I ara, ai pobra parella enamorada! Centenars d'homes construeixen la presa. Un dia es tancaran les comportes. Lentament, pujaran les aigües.

I els que som darniuencs de soca arrel, que encara recordem la basarda amb que, d'infants, ens hi banyàrem per primer cop, per, després, perduda la por, córrer-hi adelerats, d'amagatotis, que hem pujat cent vegades, riu amunt, burxant les baumes, pescant a "palpa mà", plorarem quan l'aigua cobreixi La Farga. Adéu Mas Costa! Adéu-siau, prats del Molí de Mont, amb el vostre perfum d'herba tendra! Pobre mas Lluís, que l'aigua et volta, tan hospitalari que eres! Vell casal de l'Oliveta, rústec i senyorial sojorn d'un gran patrici, adéu!

Però després, talment la mare que morint engendra una nova vida, sorgirà un llac emmarcat per boscos i muntanyes. Santa Magdalena ens hi pintarà les seves roques albes. Rocacorba hi reflexarà les seves, negres i avinades. Puig Boac la corba gràcil del seu pit potent. La Torre i Puig Castellàs,

sa polícroma i esquerpa serralada. El Mont Negre s'hi mullarà el cos. I el vell Pirineu s'alçarà de puntetes, al fons, per dur-hi les testes platejades de la Frausa i Roc de França, de Pedrisses i el Moixé...

I tots aquests gegants l'enrondaran amb una rotllana majestuosa. Serà una sardana estàtica, però amb una música viril, claferta de trons i tempestes, amb aguts de vent esperitat i suavitats de cants d'ocell.

I vora les aigües i sota del cel, dintre aquesta sardana, sorgiran noves llars. Vindrà gent de Figueres a cercar-hi repòs. I gent d'altres terres i d'altres llengües, a cercar-hi pau.

I això serà l'agredolç que ens treurà l'espina als amics de l'Arnera. Perquè, en definitiva, serà l'alegre tristesa del pare que veu com el fill s'ha tornat home.

Serà una nova vida.

Serà com la mort dels que estimen i creuen.

Serà... una mort triomfal!

Josep Ma. Delhom, 1963

Font: Programa de la Festa Major de Darnius (1963)

2n EXEMPLE

Adéu a la vall de l'Arnera

L'Arnera no ve de gaire lluny; baixa d'un indret on els ruscs d'abelles l'han batejada; és un riuet civilitzat que no fa gaires entremaliadures i deixa que les seves aigües siguin utilitzades per menesters pràctics, sense perdre el seu encant primitiu.

És el riu dels meus anys infantívols; tot el que l'envolta és per a mi un cabdell de recordances del món encantat que ens creem quan som infants. Aquell temps que s'ha esvaït i que ara trobem que durà més que tots els anys restants de la nostra vida. Cada racó suscita una història de senglars que venien de nit a menjar-se el blat de moro, de trabucaires famosos... Cada nom em desvetlla una faula, cada so desperta una sensació: sento el corn que aplegava la gent del mas pels àpats, el soroll de l'aigua que s'esmuny entre pedres i, sobretot, aquell crit feréstec d'un ocell de nit dintre del bosc, que escoltava esporuguida des de l'eixida.

Només aclucant els ulls, ja veig les muntanyes cobertes de suros de fullam verd-gris, amb la varietat de coloració dels troncs, segons els anys de les llevades. [...] Aquestes muntanyes jo les veig amb les ulleres del passat, gegantines i feréstegues, contrastant la seva càlida espessor amb el verd fresc de les prades que rega l'aigua de l'Arnera. Les prades on era plaent d'anar-hi a xipollejar d'amagat, a peu descalç i acostar-se a les vores de la corrent i mirar l'aigua com anava baixant per la vall que ara està amenaçada a desaparèixer.

Un llac submergirà tota aquesta fondalada; mai més els molins moldran, ni podem fressar els corriols; els ponts no seran més petjats pels traginers; les cases s'aniran enrunant en el llot i tot de plantes boscanes perfumades ja no floriran més; tot ha de desaparèixer sota de l'aigua i serà per

als qui recordem amb il·lusió d'infants la vall d'Arnera, com un Paradís Perdut.

Maria d'Abadal d'Argemí, 1963

Font: Programa de la Festa Major de Darnius (1963)

Una visió molt diferent sobre l'obra és la que ens ofereix l'enginyer director de les obres Eugenio Pinedo Souvirón. Des d'una perspectiva més funcionalista i menys emotiva, l'enginyer enumera els inqüestionables avantatges futurs de la presa tant per a la zona on es construeix (com a atracció turística) com per a l'Empordà en general (desenvolupament de l'agricultura, de la indústria o del comerç, entre d'altres). En el text, malgrat que el paisatge també apareix com element destacat, ja no té el paper que tenia als dos escrits anteriors. Ara, el paisatge s'ha transformat en un mer teló de fons, en un escenari més fred que és percebut d'altra manera per part de l'autor. Ja no és l'espai viscut sinó l'espai generador de noves potencialitats i de nous beneficis en un futur a curt termini. Així, després de comentar les dades tècniques de l'obra, es continua dient:

3r EXEMPLE

Gracias a este embalse, construido en el bello término de Darnius se producirán cuantiosos beneficios a todo el Ampurdán, que verá incrementados su agricultura, comercio e industria, y por tanto su riqueza económica, pero no serán menores relativamente los beneficios que se derivarán para éste término municipal, pues si bien hemos de lamentar el perjuicio causado a las tierras que han de quedar bajo el embalse, también los beneficios serán considerables, pues los terrenos circundantes incrementarán su valor.

Pero existe asimismo un motivo muy importante para Darnius de satisfacción por la construcción del embalse y éste es desde el punto de vista turístico.

Muy en breve, y esperamos que en este verano esté efectuada la explanación, se construirá una carretera que unirá el embalse a la población de Darnius, carretera que en parte circundará el embalse, con la cual Darnius quedará tan solo a unos 3 kilómetros de la presa; esta carretera será de gran belleza turística y no dudamos favorecerá considerablemente a la población en todos los aspectos.

Este embalse, a relativa poca distancia de la costa, de Figueras y de la frontera francesa, constituirá un importante foco de atracción turística y visita obligada de excursiones que reportarán los beneficios que merece la laboriosa población de Darnius, que se sentirá orgullosa y no habrá de arrepentirse de albergar en su término esta obra que el progreso requiere, y que constituirá asimismo uno de los más bellos parajes de esta provincia.

Eugenio Pinedo Souvirón, 1963

Font: Programa de la Festa Major de Darnius (1963)

D'una manera més apassionada es pronuncia Camilo Vega, el cap d'execució de les obres, que intenta trobar el sentit transcendent i místic de l'obra més enllà dels temps i les persones que la feren. Sense abandonar, en tot el text, una visió providencialista i espiritual de l'obra, argumenta a favor de la seva construcció davant d'aquells que es lamenten de la pèrdua del paisatge preexistent per l'aixecament de la presa.

4t EXEMPLE

[...] No hace mucho, un día, después de las últimas tormentas, con el arco iris con un pie en este valle y otro en Francia, poniendo marco al fondo de montañas, y acaso impresionado por lo que veía, un visitante de las obras dejó escapar esta frase: “Qué pena que el hormigón altere tanta belleza...”

Se me ocurre que otros muchos enamorados del Ampurdán puedan hacer suya esta frase y sentirse acongojados por la idea de que estamos alterando inexorablemente lo que salió perfecto de la mano de Dios.

El Ampurdán, con su gracia idílica, sus armoniosas montañas y su mar azul, parece en verdad un comentario sencillo y luminoso puesto al pie del Texto del Nuevo Testamento. Dios se revela aquí en toda su grandeza. ¿Cómo encajará en uno de sus más rientes valles, la mole geométrica del muro de un embalse?

Al que tenga esta duda planteada, yo le invito a cerrar los ojos, y con un esfuerzo despojar a la materia de su pesado contenido, no dejándola más que su contorno espiritual. A quien esto consiga, se le hará patente, lo que para mi es axiomático, el estrecho parentesco entre lo matemático y lo metafísico, y por consecuencia la seguridad de que la claridad geométrica del muro no romperá la maravillosa armonía de este paisaje sin par.

Sin este temor, el único hasta ahora por mí conocido, todos los ampurdaneses podrán participar de la inmensa alegría de ver avanzar paso a paso, hacia su terminación, esta obra cuyos beneficios a todos ellos alcanzarán.

A mí, que no soy ampurdanés, me ha sido dado el privilegio de ser uno de los primeros en gozar de esa alegría.

Doy gracias a Dios por ello, y por ello gozo sin que este gozo se vea enturbiado por la seguridad de que algún día nuestra obra se vea olvidada o no apreciada en las dimensiones en que nosotros mismos la valoramos.

[...] Cuando pase el tiempo, nadie se acordará de quienes pusimos todo lo mejor que llevamos dentro al servicio de esta obra, pero aún borrados en el recuerdo, algo nuestro quedará para siempre entre vosotros, vivirá con vosotros, y hará mejores vuestras vidas. Y ésta es y será nuestra más grande y perfecta alegría.

Camilo Vega, 1963

Font: Programa de la Festa Major de Darnius (1963)

11. L'embassament, *ventafocs* d'un desenvolupament aparent

La construcció de l'embassament suposava la liquidació definitiva d'aquest petit univers. A la vegada, però, aquesta obra generà tot un seguit d'expectatives en poblacions com Darnius, sobretot des d'un punt de vista turístic i residencial. El benefici de l'embassament a la plana es va voler extrapolar a l'interior tot convertint l'obra en la *ventafocs* d'un desenvolupament amb múltiples consecucions. Més encara amb un context que en l'àmbit local es traduïa en l'èxode rural i en el declivi d'activitats socioeconòmiques tradicionals, com la fabricació de taps de suro. La construcció de l'embassament i el magnífic paratge on s'ubica van suscitar projectes immobiliaris, lúdics i esportius, alguns fins i tot desmesurats. La mateixa presa va ser embellida i enjardinada, s'habilitaren aparcaments tant per a cotxes com per a autobusos i un mirador elevat a la seva proximitat. El propi enginyer en cap de l'obra, Eugenio Pinedo, expressava el 1963, durant la seva construcció, el seu optimisme pels múltiples beneficis que reportaria per a poblacions com Darnius l'embassament:

“Muy en breve, y esperamos que en este verano esté efectuada la explotación, se construirá una carretera que unirá el embalse a la población de Darnius, carretera que en parte circulará el embalse, con la cual Darnius quedará tan solo a unos 3 kilómetros de la presa; esta carretera será de gran belleza turística y no dudamos favorecerá considerablemente a la población en todos los aspectos.

Este embalse, a relativa poca distancia de la costa, de Figueras y de la frontera francesa, constituirá un importante foco de atracción turística y visita obligada de excursiones que reportarán los beneficios que merece la laboriosa población de Darnius, que se sentirá orgullosa y no habrá de arrepentirse de albergar en su término esta obra que el progreso requiere, y que constituirá asimismo uno de los más bellos parajes de esta provincia”.⁽²⁴⁾

El projecte de majors dimensions no es va portar a terme. Consistia en la creació de la zona residencial *Valle de Santa Ana* a la riba nord de l'embassament, al sector més proper a la població Darnius, en unes terres que havien estat agrícoles fins al moment. El reclam primordial d'aquesta urbanització era l'embassament, la creació d'un club nàutic i la pràctica de la pesca i la cacera. Es va parcel·lar l'espai però tot un seguit d'irregularitats urbanístiques van fer aturar el projecte. Només algunes cases disperses es van tirar endavant. Fins i tot, sembla que es van arribar a vendre parcel·les dins la superfície que havia de quedar inundada per les aigües.

Així descrivia el projecte residencial Xavier Dalfó a la revista *Canigó* (núm. 115, 1963):

“Otro aliciente para Darnius es la construcción del Pantano de Boadella que abarca unos 190 kilómetros cuadrados de extensión⁽²⁵⁾. [...] *A su vera se*

24. Programa de la Festa Major de Darnius (1963). Fotocòpia d'exemplar cedida per David Serra (Boadella d'Empordà).

25. L'autor de l'article té una errada en aquest punt i confon la superfície de l'embassament amb la superfície de la conca de recepció d'aigües de l'embassament (3,4 i 180 km² respectivament).

ha realizado una gran urbanización llamada Santa Ana. Se han vendido ya muchos terrenos a nacionales y extranjeros, y dentro de pocos años este paraje será una zona residencial de auténtica categoría.

Así, pues, será necesario retener este nombre y el de don Rafael Gorgot, entusiasta promotor de la misma y de futuras e interesantísimas instalaciones turísticas en Darnius, quien ha ideado que esta magnífica urbanización, a orillas del futuro embalse, sea en realidad una auténtica ciudad jardín. Para ello no ha regateado esfuerzos ni sacrificios de ninguna clase. Desde el primer momento no quiso vender pequeñas parcelas, al objeto de conseguir una urbanización con un acabado perfecto. Hoy día cuenta ya con una buena red de carreteras de 8 a 9 metros de ancho, y con la construcción inmediata de varios chalets. [...] Se construye una zona deportiva que constará de una piscina, pista de tenis, frontón y un minigolf. Al mismo tiempo, para los residentes en este lugar habrá un servicio de caballos de montar, coto de caza menor para los amantes de este deporte –en los alrededores también existe un paraje donde hay caza mayor– y el aliciente de unas buenas truchas en el río Arnera”.

Estrangers de diverses nacionalitats, principalment suïssos, van ser els més atrets per l'operació. Relacionat amb aquest fenomen, seria interessant d'analitzar si la presència més elevada d'estrangers centreeuropeus a Darnius que a d'altres poblacions de les rodalies, per l'any 1996, té quelcom a veure amb l'existència de l'embassament.⁽²⁶⁾

El que sí es va crear va ser un bar-restaurant a la riba de l'embassament i un petit club nàutic que, a poc a poc, s'ha anat dotant amb diversos serveis. Disposa de magatzems on es guarden les embarcacions per navegar per les aigües de l'embassament. L'any 2000 unes 30 embarcacions (obligatòriament sense motor) disposen de permís per fer aquesta activitat. El club també promou activitats com la pesca esportiva⁽²⁷⁾ i repoblacions periòdiques de peixos. A les proximitats també hi ha unes pistes de tennis.

Recentment, s'ha obert un establiment amb allotjament que permet practicar esports vinculats a la nàutica, el tennis, l'hípica, el senderisme, la caça i la pesca. El 1994 es va reobrir, a la cua de l'embassament, l'antiga central hidroelèctrica de la Costa Margarida, malgrat que sense acomplir la seva anterior funció.⁽²⁸⁾ Aprofitant l'antic edifici modernista s'ha instal·lat un restaurant amb servei d'allotjament.

26. Així, segons dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya, pel 1996, el 5,27% dels habitants empadronats a Darnius (28) eren estrangers europeus, mentre que a Agullana eren l'1,94% (12) i a Maçanet de Cabrenys el 0,63% (4).

27. En aquest terreny s'han d'esmentar els efectes negatius sobre la ictiofauna local que ha tingut la repoblació de les aigües de l'embassament amb espècies piscícoles introduïdes. Això amb la finalitat d'afavorir la pesca esportiva.

28. La central hidroelèctrica Costa Margarida (coneguda popularment com *Central d'en Grida*) es va construir entre 1922 i 1924 amb l'objectiu de millorar el subministrament a Figueres. L'aigua arribava amb una canonada forçada de 50 m de desnivell, que encara existeix. Restà en funcionament fins al 1977, moment en què parà la maquinària, massa condicionada pels estiatges de l'Arnera, pels costos de personal i pel baix preu que es pagava aquell any el quilovat (Bernils, 1995).

Finalment, a través de la iniciativa comunitària LEADER II per a l'àrea Salines-Bassegoda es va intentar promoure la construcció d'un centre de desenvolupament rural, de promoció turística i d'activitats esportives, al costat de l'embassament. El seu elevat cost va fer desestimar la inversió al final de 1997 (*El Punt*, 11-XII-1997, pàg. 8).

12. Consideracions finals

La construcció de l'embassament de Boadella ha comportat el canvi de paisatge més apreciable en un sector significatiu de l'Alt Empordà, transformació que esdevé especialment singular pel fet de ser una tipologia d'obra no gaire freqüent a les comarques gironines. La seva execució va propiciar algunes reaccions contraposades entre les persones afectades i les que esperaven beneficiar-se'n. No obstant això, el fet que no hi hagués cap població que quedés submergida, sinó simplement masos dispersos, va reduir el grau d'oposició a la mínima expressió. A més, el consens a la plana i al litoral sobre la seva realització era ampli i el context socioeconòmic ho afavoria.

Les activitats induïdes per l'embassament, malgrat que diverses, s'han dimensionat més a la realitat de l'espai. Són activitats que passen força desapercebudes visualment i que queden lluny d'aquells grans propòsits inicials que haurien comportat una transformació paisatgística de l'entorn molt més radical. El temps s'ha encarregat de posar les coses al seu lloc i l'embassament s'ha revelat més com un atractiu turístic de passada que d'estada. Al litoral i a la plana, en canvi, els beneficis de l'obra són evidents tant pel que fa a la regulació d'avingudes⁽²⁹⁾ com, sobretot, pel subministrament d'aigua per als més diversos usos.⁽³⁰⁾ Tot i això, la demanda creixent d'aigua per part d'aquestes àrees de l'Alt Empordà fa que es plantegin incerteses sobre la capacitat que en el futur tindrà aquesta infraestructura per poder satisfer els volums exigits.

Nota: L'autor agraeix la documentació i el material gràfic facilitats pel personal d'Administració de l'embassament de Boadella (Andreu Serra i Carles Baserba) i per David Serra. També el suport d'Anna Ribas i de Montserrat Pujadas. Igualment s'ha de fer constar que la realització d'aquest article no hauria estat materialment possible sense el suport del Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació, de la Generalitat de Catalunya, organisme que ha atorgat a l'autor una beca de Formació de Personal Investigador.

29. No obstant això, alguns episodis puntuals han posat en entredit aquesta funció i no tant per l'obra, sinó per la gestió que s'ha fet. Això és el que es va produir el desembre de 1987. Aleshores la crescuda de la Muga va provocar inundacions i desperfectes a les poblacions de la plana altempordanesa. Els alcaldes dels municipis afectats van criticar la lentitud de la junta de desembassament a adoptar la decisió d'obrir les comportes, perquè consideraven que si s'haguessin obert hores abans, s'hauria pogut evitar el desbordament del riu. La junta estava integrada per tècnics de la Dir. Gral. d'Obres Hidràuliques de la Generalitat, l'Ajuntament de Figueres, els regants de les dues ribes de la Muga i Hidroelèctrica de l'Empordà. Tanmateix, es va demanar que es nomenés un responsable del pantà que estigués a peu de presa, ja que l'ordre de desembassament va haver de ser donada des de Barcelona (Pujol, 2000).

30. L'embassament de Boadella subministra aigua a Figueres, a les principals poblacions costaneres de la comarca (Consorci Costa Brava) i a unes 4.200 ha de regadiu, de les quals 2.800 situades al marge esquerre de la Muga i 1.400 al dret.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA PER A LA REALITZACIÓ DE L'ARTICLE

– ARXIU ADMINISTRATIU DE L'EMBASSAMENT DE BOADELLA (AAEB), expropiacions, E2-3-67, CONFEDERACIÓN HIDROGRÁFICA DEL PIRINEO ORIENTAL, *Expediente de expropiación forzosa por causa de utilidad pública de los bienes y derechos afectados por el embalse de Boadella en la finca "manso Costa" (grupo n.º. 4)*, 1967.

– AAEB, expropiacions, E9-1-73, CONFEDERACIÓN HIDROGRÁFICA DEL PIRINEO ORIENTAL, *Expediente de expropiación forzosa por causa de utilidad pública de los bienes y derechos afectados por el embalse de Boadella en los términos municipales de Darnius y San Lorenzo de la Muga (grupo n.º. 5)*, 1965.

– AAEB, expropiacions, E4-1-70, CONFEDERACIÓN HIDROGRÁFICA DEL PIRINEO ORIENTAL, *Expediente de expropiación forzosa por causa de utilidad pública de los bienes y derechos afectados por el embalse de Boadella. Términos municipales de San Lorenzo de la Muga, Darnius y Massanet de Cabrenys (grupo n.º. 6)*, 1967?

– AAEB, expropiacions, E10-1-73, CONFEDERACIÓN HIDROGRÁFICA DEL PIRINEO ORIENTAL, *Expediente de expropiación forzosa por causa de utilidad pública de los bienes y derechos afectados por las obras del proyecto del embalse de Boadella. Camino de Darnius a la presa y zona de edificios y camino margen derecha río Muga (grupo n.º. 13)*, 1963.

– AAEB, projectes, 10-11-59, CONFEDERACIÓN HIDROGRÁFICA DEL PIRINEO ORIENTAL, *Presa de Boadella. Anteproyecto de edificios auxiliares*, Madrid, 1959.

– AAEB, projectes, 2-8-46, CONFEDERACIÓN HIDROGRÁFICA DEL PIRINEO ORIENTAL, *Proyecto de Pantano de Boadella. Memoria*, 1946.

– AAEB, projectes, 3-8-56, CONFEDERACIÓN HIDROGRÁFICA DEL PIRINEO ORIENTAL, *Proyecto de replanteo del pantano Boadella en el río Muga. Memoria (Gerona)*, 1956.

– AAEB, Informes i estudis, I13-8-85, DIRECCIÓN GENERAL DE OBRAS HIDRÁULICAS, *Documento XYZT de la presa de Boadella*, 1985.

– AAEB, projectes, 99-8-72, CONFEDERACIÓN HIDROGRÁFICA DEL PIRINEO ORIENTAL, *Liquidación de las obras del Embalse de Boadella en el río Muga (Gerona)*, 1972.

– AAEB, projectes, 12-5-60, CONFEDERACIÓN HIDROGRÁFICA DEL PIRINEO ORIENTAL, E., *Pantano de Boadella. Proyecto de Capilla-escuela*, 1960.

– AAEB, projectes, 11-5-60, CONFEDERACIÓN HIDROGRÁFICA DEL PIRINEO ORIENTAL, *Pantano de Boadella. Proyecto de casa administración, laboratorio, almacén, garage y casa del guarda*, 1960.

– BADIA, J., *L'arquitectura medieval de l'Empordà*, volum II, Diputació Provincial de Girona, Girona, 1981.

– BAIG, M. de la R., *San Lorenzo de la Muga. Notas históricas*, separatas de los Anales del Instituto de Estudios Ampurdaneses, Figueres, 1972-73.

– BERNILS, J.M., *100 anys d'electricitat a l'Alt Empordà*, Figueres, Hidroelèctrica de l'Empordà, 1995.

– BONANCIA, G., "Inauguración de regadíos en el Alto Ampurdán", Girona, *Revista de Gerona*, núm. 47, Diputación Provincial, 1969.

– CALS, J., LOSTADO, R. i MATAS, A., *L'Alt Empordà: recursos i estructura econòmica*, Barcelona, Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1987.

- COMAS, E., “El pantano de Boadella”, *Ampurdán*, Figueres, XXII, núm. 1.063 (1963), pàg. 4.
- DALFO, X., “Darnius: ciudad turística” *Canigó*, Figueres, X (1963), núm. 14, pàg. 10-13.
- DIRECCIÓN GENERAL DE OBRAS HIDRÁULICAS, *Inventario de presas españolas*, Madrid, Ministerio de Obras Públicas y Transportes, 1986.
- GIFRE, P. (coord.), *Història de l'Alt Empordà*, Girona, Diputació de Girona, 2000.
- GUILLAMET, J., “El Pantano de Boadella”, *Canigó*, núm. 4, Figueres, (1954) pàg. 10.
- LATORRE, X., *Història de l'aigua a Catalunya*, diversos editors, Premià de Mar, Barcelona, 1995.
- PADROSA, I., (dir.), *Bibliografia interdisciplinària de l'Alt Empordà*, Consell Comarcal de l'Alt Empordà, Figueres, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya et al, 1996.
- PLA, J., “Escrips empordanesos”, dins *Obra Completa de Josep Pla*, vol. 38, Barcelona, Ediciones Destino, S.L., 1980.
- PINEDO, E., “Darnius y el embalse”, *Programa de la Fiesta Mayor de Darnius*, Darnius, Ajuntament de Darnius, (1963), pàg. 58-60.
- PUJOL, E., “Boadella vessa” dins AA.VV., *Biblioteca bàsica de les comarques gironines* (Catàstrofes i accidents, vol. 17), el Punt, Girona, 2000, pàg. 60-61.
- VALLS, J., *De la Cerdanya a l'Empordà: viatge de Francisco de Zamora (1787-1790)*, Figueres, Brau, 1999.

Articles o notícies de diari

- CARMONA, R., “El centre de promoció previst al pantà no es farà”, *El Punt*, Girona, 11-XII-1997, pàg. 8.
- CASADEMONT, F., “Boadella, un pantà gestat per la casualitat”, *Empordà*, núm. 488, Figueres, 1988, pàg. 9.
- EDITORIAL, “Dos obras trascendentales para el Ampurdán. El Pantano de Boadella y el Abastecimiento de Aguas de Figueras”, *Ampurdán*, Figueres, XVI, núm. 784, 1957, pàg. 1.
- PRATS, J., “Darnius reivindica el pantà de Boadella”, *El Punt Diari*, Girona, 11-X-1984, pàg.10.
- PRATS, J., “El pantà de Boadella pot dir-se de Darnius”, *El Punt Diari*, Girona, 10-XII-1981, pàg. 11.
- REDACCIÓ, “Aumento del embalse de Boadella”, *Ampurdán*, núm. 1.342, Figueres, 1968, pàg. 8.
- REDACCIÓ, “Una obra de gran trascendencia para nuestra comarca y otra que afecta en gran manera a las tierras bajas del Ampurdán”, *Ampurdán*, núm. 495, Figueres, 1952, pàg. 6.
- TORRENT, R., “El Pantà de Boadella-Darnius”, *Hora Nova*, núm. 252, Figueres, 1982, pàg. 11.
- VILÀ, C., “La llum torna a la central elèctrica de Maçanet de Cabrenys”, *El Punt*, Girona, 30-VIII-1994.